

KUPUJTE IBA OD PREDAJCU S PREUKAZOM

**NOTA
BENE**

2,40€ polovica pre predajcu

November 2023/268

Priatel'ia

číslo preukazu predajcu

NOTA BENE KALENDÁR 2024

JE UŽ TU!

KRUH ŽIVOTA

Ilustrácia na obálke: Vlado Holina

S MENINAMI
A SVIATKAMI

6 €
polovica pre
predajcu

ILUSTRÁCIE
TINA MINOR

Rozhovor
Kamarátky
z bublinkovej fólie

4

Reportáž
35 sekúnd

8

Príbeh
Šikovní

11

Fenomén
Parťák pod vodou

14

Téma
Čierni baróni

16

Fenomén
Watson, Pipi & spol.

26

Pútnik
Nezlomní

28

Raňajky

Mám skvelú kamarátku. Lenku som našla v škôlke, do ktorej chodili naše deti. Tá nás spolu s ďalšími rodinami vtiahla do príjemného víru stretnutí na lúke, osláv, brigád (ďakujem, Hríbik!). Aby toho nebolo málo, často sme sa vidali aj po škôlke. Deti pokračovali v hrách, my v načatých rozhovoroch. Vzniklo tam mnoho priateľstiev, ktoré sú pevné dodnes. Vtedy sme však netušili, že raz budeme musieť vedome plánovať, ako to naše udržiavať. Keď nám do škôlky nastúpili mladšie deti a my sme začali pracovať, zrazu sa život ohromne zrýchlil. Nevedeli sme, kam skôr skočiť, a naše rozhovory sa scvrkli na pár viet pri vyzdvihovaní detí. Aj škôlkarských akcií ubudlo, lebo v podobnej situácii bolo viac rodičov. S Lenkou sa nám to dlho nedarilo prelomiť. Niekedy sme si celé večery písali, ale osobné stretnutia to nahradiť nemohlo. V našom veku už nie je také bežné natrafiť na niekoho, koho zaradíme medzi svojich najbližších, preto sme to nevzdali. Vymysleli sme si novú tradíciu. Od jari sa pravidelne stretávame na spoločných raňajkách. Niekedy raz za týždeň, inokedy raz za dva týždne. Nie je to vždy ľahké, ale snažíme sa nájsť si tú hodinu pre seba. Stojí to za to. Deň s takýmto štartom býva jeden z najlepších. Mám viac energie, cítim sa šťastnejšie, lepšie sa mi darí v práci.

A nielen to. Mením sa. Vďaka tomu, ako sme si podobné, sa viac venujem témam, ktoré so sebou a v sebe potrebujem riešiť. Naše rozdiely zas prispievajú k tomu, že sa zoznamujem s novými vecami. Rozmýšľam o tom, k čomu by som sa sama možno ani nedostala. Je to obohacujúce. Keď niečo z toho vo mne zarezonuje, môžem to prijať, ale nič ma k tomu nenúti. Tie rozdiely je super i len pozorovať. So záujmom, bez posudzovania. Zblízka vnímať, že je aj niečo iné, ako poznám ja.

Toto číslo sme venovali priateľstvu, lebo teraz viac než inokedy potrebujeme vnímať, čo nás spája. Môžeme si byť blízki bez toho, aby sme boli vo všetkom rovnakí. Prajem vám príjemné čítanie a nech vám priatelia prichádzajú do života v každom veku.

Dagmar Gurová
redaktorka

NOTA BENE

11 2023

Editoriál

3

Kamarátky z bublinkovej fólie

Dagmar Gurová

Alex Kiňová

Niektoré priateľstvá vydržia, nech sa stane čokoľvek. Kristína Tormová a jej kamarátky hovoria o tom, čo ich vždy znova zblíži. Pokope ich drží humor, zdieľanie problémov a hlavne – bezpodmienečná láska.

Kristína Tormová, Dorota Čavojec, Eva Petričková a Veronika Manga, to je len časť bubliny, v ktorej sa desať blízkych kamarátok delí o svoje radosti, trápenia, dôležité veci. Hoci žijú odlišne, prežívajú mnoho podobného. Svoju skupinu nazvali Bublinková fólia, pretože spája rôzne bublinky a zároveň chráni všetko krehké. Je pre nich jedným z najbezpečnejších miest na svete. Môžu sa v nej smiať a plakať a spoľahnúť sa na vzájomnú podporu aj za najťažších okolností. Ich spoločný príbeh je veľmi inšpiratívny. Má v sebe jednorozce a zázraky, ktoré by sa mohli udiť hoci komu. Ony si ich však dokázali všimnúť a stále ich živí, aby nevyšumeli.

Ako ste sa našli?

Dorota: My vieme presne, ktorý deň a takmer aj hodinu sme sa zoznámili.

Kristína: Doty som dostala k šťastným narodeninám.

D: Zoznámili nás naši vtedajší frajeri.

K: S nimi sme sa rozišli a my spolu ostávame navždy.

Čo vás spojilo?

K: Ja ani neviem, prosto sa ľúbime. Neskôr sme prežívali spoločne naše lásky, tehotenstvá, pôrody a som krsťná mama Dotinej dcéry.

D: Vieme o sebe hádam všetko. Na začiatku nás spojilo aj divadlo. Kristína ma dotiahla do Astorky, kde sme spolu robili hostesky a odvtedy sme sa neprestali stretávať.

Ďalšie blízke priateľstvo začalo cez internet. Kristína, ako si medzi tisícmi fanúšičiek objavila Evu?

Kristína: Nejakou som si ju vyňuchala. Vnímala som ju v komentároch pod mojimi príspevkami. Reagovala často a s humorom a ešte mi aj vykala.

Eva: Nevie, či by sme sa stretli, keby nebolo akcie, kde Kristína mala pozvať svoju fanúšičku. Ozvala sa mne. Chcela som jej to nejako oplatiť, tak som ju zavolať do divadla a ani som netušila, ako jej tým ulahodím.

Ako sa z dvoch neznámych stali kamarátky, ktoré sa na seba môžu spoľahnúť za každých okolností?

E: Postupne. Boli sme si sympatické, ale najskôr sme sa len oťukávali. Naozaj o sebe sme sa začali rozprávať až po niekoľkých stretnutiach. Povedala som Kristíne, že u mojej dcéry

Paulíny riešime podozrenie na autizmus. Bola to pre mňa veľmi citlivá téma, ktorú som vtedy vo svojom okruhu kamarátok vôbec nekomunikovala. Cudzím povieme často viac, než najbližším. Myslím, že to tak bolo aj pre Kristínu, ktorá tiež prechádzala náročným obdobím.

K: Bola som v ťažkej situácii, potrebovala som urobiť jedno radikálne rozhodnutie. Veľmi som sa bála a veľmi som tým trpela. Eva sa raz predomňa postavila a veľmi nahnevane mi povedala, že moja situácia sa na rozdiel od tej jej dá riešiť. Mala pravdu. To mi dodalo silu. Dala mi takú slovnú facu a potom mi pomáhala montovať nábytok v novom byte pred Vianocami.

E: A robila som ti vianočný stromček.

K: Rozmotala aj vianočné svetielka, čo je skutočne ozajstná skúška priateľstva.

Kristína, nedávno si napísala, že máš rada, keď sa ozve suseda, či nemáte mlieko, lebo im došlo. A vy máte, len nie ste doma, tak ju pošleš, nech si vezme z vašej chladničky. Tou susedou je Veronika?

Kristína a Veronika: Áno. Chodíme si hore-dole.

K: Ak som v cene nášho bytu dostala aj Veve, tak bol fakt lacný. Funguje nám to, aj keď máme na všeličo odlišné názory. Tie totiž vôbec nie sú našou témou, žijeme si praktické veci, vieme, že sme tu pre seba bezpodmienečne a niekedy len keď ide o mlieko v chladničke.

Čo sú tie bežné, každodenné momenty, v ktorých ste si blízko?

K: Pravidelne sa nám stáva, že sa ráno stretneme na schodisku a sme rovnako oblečení.

V: To je pravda. Alebo nám v mobiloch beží ten istý podcast.

K: Hovorím, že Veve je sestra, ktorú som nikdy nemala. Máme aj dve spoločné kerky. Náš dom je náš spoločný domov. A na záhradu sme si spoločne kúpili spoločnú lipu, pod ktorou budeme ako starénky spolu sedávať.

V: Jedna za druhou môžeme zájsť, keby sa hocičo dialo. Keď sa potrebujeme vyrozprávať alebo len objať. To je strašne dobrý pocit.

K: Niekedy ani nemáme čas rozprávať sa, ale vidíme sa každý deň a to je ten pocit domova.

Poznali ste sa predtým, ako sa z vás stali susedy?

V: Roky sme bývali vo vedľajších uliciach, naši starí rodičia bývali v náprotivných domoch. Máme deti približne rovnakého veku, ja som filmárka, ona natáča. Kým sme sa nestali susedami, nikdy sme sa nestretli. Je to extrémne podozrivé, lebo neskôr sme zistili, že na Facebooku sme mali 68 spoločných priateľov.

K: Hovorili sme si, že by z toho mohol byť film Woodyho Allena o tom, ako sa nestretávame a pritom na seba všade takmer narážame. V momente, keď jedna zájde za roh, druhá vyjde z domu...

Kedy ste sa teda stretli naozaj?

V: Na Vianoce sme napiekli medovníky a vtedy nám zaklopala Kristína s dievčatami, že doniesli medovníky. Odvtedy sa máme.

Čo rozhodne, že niekomu začnete dôverovať a stane sa vašou kamarátkou, kamarátom?

K: U mňa netreba veľa, ale mám smolu, že mnoho ľudí sa so mnou chce kamarátiť, pretože ma poznajú napríklad z telky. Nie vždy sa mi to podarí včas odhaliť a to sú potom smutné príbehy. Inak mám rada takmer každého a tieto ženy najviac.

D: Keď Kristína niekoho dovedie, tým je už overený.

S pribúdajúcimi povinnosťami, prácou, rodinou sa okruh priateľov často zužuje. Vraj to môže byť naopak, ak je medzi nimi niekto, kto tú skupinu prepája, iniciuje kontakt, privádza nových ľudí. Máte to takto?

Všetky: Určite. U nás je to Kristína.

V: Predtým sme sa nepoznali, až ona nás dala dokopy. Nechápem, kto pomáha ľuďom, ktorí okolo seba nemajú takúto sieť blízkych a vzdialenejších kamarátov, takéto bezpečie do života.

K: Máme veľkú whatsappovú skupinu, ktorá sa volá Bublinková fólia. Je to naša bublina, ale zároveň je to bublinková fólia, ktorá chráni krehké veci. Sú v nej aj ďalšie dievčatá – Janka Zemandl, Barbara Spodniaková, Nataša Juráčková, Janka Gombošová a Zuzka Mačejová. Denne si tam píšeme svoje trápenia, radosti, dôležité veci. Je to taká psychohygienu. Nevie, si už predstaviť, že by som túto ženskú komunitu nemala.

Vídáte sa aj naživo?
K: Áno. V divadle, na chalupe, kade tade. Snažím sa nás organizovať aj v realite. Niektoré dievčatá sa videli možno trikrát v živote, ale ja viem, že sú tu vzájomne pre seba. A niektoré sa kamošia aj poza môj chrbát, na čo som samozrejme pyšná, že sa takto našli. Bublínková fólia je jedna z vecí, za ktoré som vo svojom živote veľmi vďačná. Zároveň som aj najviac pyšná, že som nás skamarátila.

Pritom žijete dosť rozdielne životy. Je medzi vami psychologička, gynekologička, fotografka, ďalšia zabránila ku knowledge managementu. Prepájajú sa občas aj vaše profesijné svety?
E: Vďaka Kristíne, jej nápadu a povzbudzovaniu som začala robiť Spolu AUT (blog, na ktorom s humorom a láskou šíri povedomie o autizme, pozn. redakcie). Kristína ma dva roky prehovárala, aby som sa do toho pustila. Hovorila, že sú to užitočné veci, ktoré si veľa ľudí potrebuje prečítať. Dokonca vymyslela aj názov. Chcela som, aby v ňom nebolo slovo autizmus. Kristína mi do dvoch minút poslala tú skvelú slovnú hračku. Hneď išiel von prvý príspevok a pokračujem doteraz.

Zároveň pracuješ v Súkromnej základnej škole s materskou školou pre žiakov a deti s autizmom na Jozefskej.
E: Teraz je už rok, čo som tam zriaďovateľkou. Veľa ľudí sa mi čuduje, že sa autizmom zaoberám aj v robote, ale nie som špeciálny pedagóg. Mám na starosti jedno dieťa, to moje. Vytváram podmienky učiteľkám, starám sa o to, aby to u nás napredovalo, rozvíjalo sa, zvelaďovalo. To ma baví a dáva mi to zmysel.

K: Okrem toho vyhodnocuje každý jeden článok, ktorý napíšem. Vždy povie, že je úžasný, a ja milujem jej objektivitu.

E: Tvoje články čítam rada a snažím sa byť objektívna.

K: Pri písaní knihy Budem mama som jej dávala desať eur za to, aby ma každý týždeň donútila napísať ďalšiu kapitolu. Peniaze nechcela, ale trvala som na tom. Bez Evy by som tú knihu nenapísala.

E: Rozmýšľala som, čo s tými peniazmi, tak som si doložila a zaplatila si operáciu očí.

K: Vidíš, ako sa ti to oplatilo? Vidíš! Doslova.

Rozdielne svety a skúsenosti môžu byť v priateľstve výhodou. Máte

aj ďalšie plány, v ktorých sa navzájom podporujete?

K: Možno to vyznie žartovne, ale pred rokmi som napísala, čo sa má stať, ak sa mi niečo stane. Pekne to všetko opatruje naša kamarátka Zuzka Mačejová. Je tam napísané napríklad aj to, že všetky moje denníky treba dať Doty, aby z nich napísala knihu. Barbara je moja gynekologička. Eva je moja divadelná partnerka. Zuzka bola moja spoluma-ma na prvej materskej dennodenne. Gomboška je moja osobná fotografka. Janka je chodiaci anjel, ktorý ma vždy upokojí, ak rodičovsky zlyhávam. Naša je najlepšia kamoška mojich detí a každú sobotu pijeme spolu kávu. Zároveň je šéfredaktorkou časopisu Bublina, pre ktorý píšem rozprávky. Ženy moje boli aj fotomodelky pre moju značku Koláčková. Veve mi občas pomáha točiť videá alebo fotiť. Je vyštudovaná fotografka. Všetko chce robiť strašne „püunktlich“ a ja mám ADHD. Je to peklo, ale nakoniec je to vždy pekné.

V: Nakoniec áno.

Čím vo vašej skupine premostujete rozdiely? Čo vás určite zbliží?

K: Bezpodmienečná láska a problémy.

D: Do veľkej miery je to aj humor. Keď sa niektorá má hrozne zle, vždy sa nájde iná, ktorá ju rozosmeje.

K: Jedna z nás nie je mama. Keď sa cíti osamelá, voláme ju na víkend k nám, medzi tri deti, odkiaľ zakaždým celá šťastná odchádza do svojej garsónky.

D: Spája nás aj to, že sme si naporúdzi v existenčných chvíľach, ktoré sa už v našom veku dejú častejšie.

Doty, nedávno ste spolu prežívali hrozbu tvojej vážnej diagnózy. Čo pre teba znamenala podpora Bublínkovej fólie?

D: Na začiatok treba povedať, že som mala obrovské šťastie. Hneď na prvom mamografe v živote som mala nález, ktorý sa nakoniec po veľmi dlhej diagnostike ukázal ako pre-kancerózný, teda 0. štádium rakoviny prsníka. Prišla som včas. Po celú tú dobu, kým som čakala na trikrát presúvanú operáciu, sa mi dostalo neuveriteľnej podpory nielen zo strany najbližších a kolegov, čo tiež nie je štandard. Práve naša Bublínková fólia zohrala vtedy zásadnú úlohu v mojom živote. To je neopísateľné.

K: Doty je známa tým, že sa nestažuje, ona vždy na všetkom nájde

niečo úžasné. Toto bolo trochu ťažšie obdobie. A som pyšná, že sa s nami cítila tak bezpečne, že mohla zdieľať svoj strach a problémy spojené s touto témou. Urobila niečo také prvýkrát v živote. Som aj veľmi vďačná, že s kamarátkami sme Doty dokázali podržať, hoci nie všetky ju poznajú tak dobre ako ja. Vtedy som zostavila ešte jednu tajnú skupinu bez Doty, kde som im za to strašne poďakovala.

Prichystala si jej tiež jedinečné narodeninové prekvapenie...

K: Samo Trnka mi písal, či nejdem robiť Pančlajn. Poslala som mu screenshot môjho kalendára s tým, že mám toho veľa a nepôjdem. On si tam všimol, že Doty, ktorú poznal, bude mať v ten deň narodeniny. To rozhodlo. Povedala som, že teda prídem a urobím jej narodeninový standup. Zavolala som aj ostatné ženy a Doty som potom odtiaľ uniesla za pani prezidentkou. Zo standupu sme išli na film, a keď sa v sále rozsvietilo, povedala som jej: Vidíš tú blondávu pani, čo sedí v hladišku? S tou som ťa prišla odpotiť. A tak som pani prezidentku poprosila o fotku s Doty a pošepala jej, že má narodeniny.

D: Tak mi popri fotení aj zagratulovala. Keby som tušila, čo sa chystá, obliekla by som sa lepšie! Začiatkom večera som chválila Evu, ako jej to pristane. Čudovala som sa, prečo sa tak vyobliekala. Povedala, že nikdy nemôžem vedieť, kde skončím. Mala pravdu, no toto by mi naozaj nenapadlo. Bol to úžasný večer.

K: Teraz ma to škrie! Dala som latku prekvapení príliš vysoko!

Ženy dokážu byť k iným ženám kruté. Vaše priateľstvo je protipólom zraňovania. Vždy ste to vnímali tak, že sa treba vzájomne podporovať?

K: Dlho som sa kamarátila s chlapcami a mužmi. Doty bola jednou z mojich troch kamarátok. Svet žien a girl power som objavila, až keď som porodila.

E: Ja som mala vždy také dve – tri dobré kamarátky, držala som si to úzke, ale intenzívne. Pochádzam z Turca. Po škole som ostala v Bratislave, kde som si našla muža. Všetky moje kamarátky – spolužiačky z internátu sa odsťahovali. Až s Kristínou som získala niekoho domáceho, kto ma občas od detí zobral von. Popri nej som naberala materské a ženské sebavedomie, napríklad som začala viac nosiť sukne a zistila som, aké je pochváliť oblečenie

neznámej žene. Nenapadlo by mi to, keby som to nevidela urobiť Kristínu. Dovtedy som nič také nezažila.

Ako to na teba zapôsobilo?

E: Uvedomila som si, ako veľmi dobre to mohlo tej žene padnúť. Asi o dva týždne na to som sa ocitla v obchode, kde si staršia pani skúšala krásny kabát. Zjavne sa nevedela rozhodnúť, či jej sedí, tak som prehodila, že jej veľmi pristane a vyzerá, ako by bol ušitý práve pre ňu. Bola šťastná a mne to tiež urobilo pekný deň.

K: Ráno pred školou takto chválim iné maminy. Minule som jednej doniesla oblečenie slovenskej značky, ktorú mám veľmi rada a všimla som si, že ju tiež často nosí. Mala som veci, ktoré by som už nevynosila. Aj keď tú ženu nepoznám, doniesla som jej ich. Teraz vidím, že ich nosí, a teším sa z toho.

Môžu nás práve takéto skúsenosti meniť, robiť citlivejšími k iným ženám?

E: Pre mňa to boli úplne nové druhy zážitkov, pocitov. Nikto ma to nenaučil a zrazu som zistila, aké je to príjemné. Podporujeme sa a tak to má byť. Jedna druhú dávame hore, nie dole.

K: Ale dávame sa aj kvalitne dole. Lenže s humorom. Ten máme všetky divný. V bublínkovej sa navzájom môžeme opýtať aj závažné otázky. Viaceré máme z detstva zvláštne komplikácie z rodinných vzťahov. Vtedy bola iná doba, rodinné vzťahy fungovali trochu inak ako dnes. Zistili sme, že tak, ako je každá z nás iná, v mnohom sme rovnaké, a toto je pre nás jedno z najbezpečnejších miest na svete. Keby ktorákoľvek z nás niečo potrebovala, tak niektorá vyštartujeme a vieme jej to dať. Vieme sa spolu smiať aj plakať.

Čo by ste povedali tým, ktorí majú pocit, že na priateľov im neostáva dosť času?

V: Najdôležitejšie v živote je budovať a udržiavať si vzťahy, ale to sa nespraví samo. Určite sa dá aspoň raz za týždeň napísať si s niekým, ako sa máte. Stačí pár slov alebo fotka.

D: V dnešnej dobe technológií už naozaj znamená, že byť osamelým je voľbou.

K: Budovať si vzťahy je zručnosť. Nevieť si predstaviť, že by som počas prvej materskej nemala Zuzku Mačejovú. Boli sme spolu deň čo deň. Žartovala

som, že moje deti jej budú hovoriť ocko.

E: Časovo náročný vzťah nemôžete mať s hocikým. My si nevyčítame, keď niektorá interaguje menej. Je jasné, že máme toho veľa, život sa deje.

K: Úžasná je Barbara, moja gynekologička, ktorá v našej skupine skoro nič nepíše, ale evidentne všetko číta. Akonáhle tam niekto rieši zdravotný problém, do troch sekúnd pošle odpoveď. Je jasné, že tam je a dáva na nás pozor.

Ludia sa menia, niekedy sa ich cesty prirodzene rozídu. Ako udržujete svoje priateľstvo?

K: Niektoré cesty sa nerozídu, nech sa stane čokoľvek. Hovorí sa, že sedem rokov je to kamarátka, potom už rodina. Doty je jednoznačne moja rodina.

D: A ty si moja, veď si krstná. Udržať si priateľstvo je vedomé rozhodnutie. Byť s priateľmi, vybrať si ich a naopak, vylúčiť zo svojich životov tých, ktorí sú toxickí. Mám pocit, že vďaka tej skupine rastieme ako ľudia.

K: Tým, že si zdieľame problémy, naozaj rastieme. Mužovi som vždy hovorila, že ak sa o niekoho nemusím báť, tak je to Doty. Predstava, že niekoho ako ju možno navždy stratiť, bola hrozná. Navyše keď som krstná toho dieťaťa, musela by som sa potom oň starať (smejú sa cez slzy, pozn. redakcie).

Máte plán, čo by ste robili, keby predsa hrozilo, že sa rozdelíte?

K: Jedna z našich kamarátok mala také obdobie, že už jej asi vadilo to neustále vypisovanie, a odhlásila sa zo skupiny. Dramaticky sme to prežívali, teda hlavne ja. Po jednom večere, keď bola s nami v divadle, sa opýtala, či ju pridáme naspäť. Keby sme sa rozhádali s Veve, s ktorou bývame v tom istom vchode, zmizol by nám domov. Tak sme si urobili plán. Povedali sme si, že v takom prípade sa chvíľu nebudeme rozprávať a budeme vedieť, že časom sa to vráti. V tomto veku to už nie sú vzťahy na jednu noc. S vekom si ich vážim oveľa viac a rozvádzať sa s týmito ženami rozhodne neplánujem.

1 Horný rad zľava: Eva Petričková, Veronika Manga.

Stredný rad zľava: Barbara Spodniaková, Dorota Čavojec, Zuzka Mačejová, Jana Zemandl.

Dole: Kristína Tormová.

2 V modrom Veronika, v červenom Kristína.

35 sekúnd

  Marcel Rebro

Akrobacia počas voľného pádu si vyžaduje dokonalú súhru štyroch členov tímu. Jeden za všetkých, všetci za jedného.

Lietadlo s kvíliacimi motormi nabera výšku. Keď dosiahne hladinu 4 000 metrov nad zemou, pilot uberie plyn. Zvuk motorov prejde do monotónneho vrčania. Semafor nad dverami sa prepne z červenej na žltú. Žena sediaci najbližšie pri dverách sa postaví, vysunie roletové dvere a skontroluje polohu.

Pokýve hlavou a pohľadom dá signál ostatným v lietadle. Ku dverám sa presunú štyria ľudia. Tri ženy a muž s kamerou na prilbe. Ozve sa bzúčanie a semafor sa rozsvieti nazeleno. Päť sa rozmiestni vo dverách. Lepšie povedané, po trupe lietadla. Prvý ide kameraman, tri ženy sa vyvesia z dve-

rí, jedna je vnútri. Tá vnútri skontroluje pohľadom kolegyne. Nadviažu očný kontakt. Kývnu si hlavami a vnútorná začne odpočítavať. „Ready, set, go.“ Formácia sa jemne pohybuje v rytme odpočítavania a na „go“ vyskočí z lietadla. Majú pred sebou šesťdesiat sekúnd voľného pádu. Šesťdesiat sekúnd tréningového zoskoku. Potom sa musia od seba vzdialiť, otvoriť padáky a bezpečne pristáť na zemi.

Toto je vstup

Tie štyri ženy sú parašutistky. Vlastne ani nie parašutistky. Slovo „parašutista“ je totiž zložením latin-

ského „para“, teda „proti“, a francúzskeho „chute“ – „pádu“. Čiže „ten čo sa bráni pádu“. Prvé padáky boli naozaj zostrojené ako záchranné zariadenia pre pilotov lietadiel. Samozrejme, aj moderné padáky slúžia na dopravenie svojich používateľov na zem. Lenže oni sa pádu nebránia. Práve naopak. Z lietadla vyskakujú práve kvôli voľnému pádu. Nad dverami výsadkových lietadiel býva často nápis: „This is not an exit. This is an entrance.“ Toto nie je východ. Toto je vstup. Vstup do sveta, kde si človek môže užívať pohyb v trojrozmernom priestore.

Skydiver, tak sa moderní parašutisti označujú, reguluje svoju rýchlosť

pádu v rozmedzí 180 až 300 kilometrov za hodinu. Dokonca sa vie pohybovať aj horizontálne – letieť vpred, cúvať, kĺzať do strán. To všetko rýchlosťou niekoľko desiatok kilometrov za hodinu. Skydiveri ani nehovoria, že si idú zaskákať. Oni si idú zalietat.

Štyri ženy z nášho príbehu sa venujú športovej disciplíne RW 4 way. Počas tridsiatich piatich sekúnd voľného pádu musia vytvoriť čo najviac formácií. Formácie sú známe vopred, nie je však známe ich poradie – to sa losuje pre každý zoskok samostatne. Sú dva typy formácií, tvary a bloky. V tvaroch sa skydiveri chytajú za ruky a nohy do určenej zostavy. Za každý vytvorený tvar získava družstvo jeden bod. Blok pozostáva z dvoch tvarov. Prechod medzi nimi je presne definovaný. Za úspešne vykonaný blok sú dva body. Počet bodov vyhodnocujú rozhodcovia na základe videozáznamu, ktorý zhotovuje piaty člen družstva, kameraman.

Na najnižšej, začiatočnickej úrovni rookies športovci vytvárajú len tvary. Vo vyšších kategóriách A, AA pribúdajú bloky. Napokon v najvyššej skupine AAA musí družstvo zvládnuť kompletný repertoár 16 tvarov a 22

blokov. Každý člen tímu má svoju fixnú pozíciu v každom tvare a bloku, ale na úrovni AAA sa pozície po niektorých blokoch menia, takže športovec musí mať natrénované dva posty.

Vo veternom tuneli

Natrénovať všetky tvary a bloky si vyžaduje čas. Veľa času. Súťažné zoskoky sa vykonávajú z výšky 3 000 metrov. Pri tréningu sa skáče spravidla zo 4 000 metrov a voľný pád trvá zhruba 60 sekúnd. Za túto dobu dokáže priemerný tím urobiť 15 – 20 bodov, čo je vzhľadom na počet tvarov a blokov naozaj málo. Aj keď voľný pád trvá len 60 sekúnd a let na padáku na zem pár minút, celý zoskok zaberie aj viac ako hodinu. Po pristátí treba zabaliť padák, naučiť sa a natrénovať ďalší zoskok. To sa robí najskôr postojacky a následne poležiaci na špeciálnych vozíčkoch so štyrmi kolieskami. Za jeden tréningový deň zvládnu skydiveri 5 – 6 zoskokov. „Štvorky“ sú naozaj náročné na čas. Ak chce tím za sezónu spraviť sto tréningových zoskokov, potrebuje minimálne 30 tréningových dní. Nie každý deň sa podarí spraviť stanovený počet zosko-

kov a nie každý deň strávený na letisku sa dá skákať – počasie dokáže riadne zamiešať tréningové plány.

Nápad simulovať voľný pád vo vertikálnom veternom tuneli vznikol dávno. Prvý let v tuneli uskutočnili v roku 1964. Moderné veterné tunely začali stavať v USA koncom 20. storočia. Primárne ako atrakciu v zábavných parkoch. Ich potenciál čoskoro objavili aj skydiveri. Desať minút strávených v tuneli je ekvivalentom desiatich zoskokov zo 4 000 metrov. Lenže na rozdiel od zoskokov je intenzita a efektívnosť tréningu omnoho väčšia. Zoskok z lietadla sa vyhodnotí až na zemi z videa a korekciu chyby je možné vykonať až pri ďalšom zoskoku – v ideálnom prípade o hodinu. V tuneli môže tréner na chybu upozorniť okamžite a nápravu realizovať v reálnom čase. Z lietania v tuneli sa stala nevyhnutná súčasť tréningu každého jednotlivca aj tímu, ktorý to so skydivingom myslel aspoň trochu vážne.

Skydiveri trénovali v tuneloch tak intenzívne, až napokon vznikol nápad organizovať v tuneloch aj súťaže. Najskôr neoficiálne, neskôr pod hlavičkou Svetovej leteckej federácie FAI.

Z pôvodne tréningového prostriedku sa tak stal plnohodnotný šport, existujúci paralelne so svojím predchodcom. Štvrté majstrovstvá sveta v tunelovom lietaní World Indoor Skydiving Championships boli v apríli tohto roku na Slovensku. Príbeh slovenského ženského reprezentačného tímu v tunelovom skydivingu sa začal písať len polroka predtým.

Kiss my Grips

Ivica patrí ku generácii moderných skydiveriek. Začala lietať v tuneli, a až potom sa dostala k zoskokom z lietadla a ku „skutočnému“ skydivingu. To bolo v roku 2019. Dnes má 780 zoskokov. K jednému aj k druhému ju dotiahol manžel, ktorý začal o dva roky skôr. „Spočiatku má skákanie neoslovovalo. Lietala som v tuneli do roku 2017, sama aj vo 4 way tunelovom tíme. Na letisko som chodila s Jojom a dcérou. Keď som videla tie šťastné výrazy na tvárach, keď pristáli, povedala som si, že to skúsím aj ja,“ spomína. „Spravila som si výcvik voľného pádu a začala som skákať aj outdoor. Trávili sme spo-

lu každý voľný víkend na dropzóne, naša dcéra vyrastala ako letiskové dieťa. Manžel skáče štvorky, ja som bola vo viacerých tímoch. Vždy zmiešaných. V čisto ženskom družstve som nikdy neskákala. Nápad na takúto zostavu vznikol pár mesiacov pred majstrovstvami sveta. Boli u nás doma, bola by škoda nevyužiť takúto príležitosť.“

Poobzerala sa po svojom okolí a oslovila tri ďalšie skydiverky. Janu a Veroniku z Bratislavy a Miku z Nemšovej. Tá sa práve chystala skydiving zavesiť na klinec. Výstroj na skákanie už mala rozpredanú, ale nápad so ženským tunelovým tímom sa jej zapáčil a Kiss My Grips boli na svete. Celé sa to zbeholo za dva dni. Začiatky neboli ľahké. Všetky štyri síce mali skúsenosti so štvorkami, ale spoločne nikdy neskákali. „Naším cieľom bolo dostať sa na majstrovstvá sveta a neurobiť tam hanbu. Za veľmi krátky čas sme sa museli prepracovať cez všetky kategórie až na úroveň AAA. Stanovili sme si cieľ dosiahnuť 15 bodov, čo sa nám aj podarilo. Našou prvou súťažou boli majstrovstvá Českej republiky. Skončili sme druhé

a stali sme sa aj majsterkami Slovenska,“ spomína Ivica.

O tréningovom procese som sa rozprával s Janou. Na sústredenie v poľských Katowiciach prišla s kolegom Pavlom. „Jana po prvých zoskokoch nerozprávala o ničom inom. Chodila doslovne s hlavou v oblakoch. Popisovala pocity počas voľného pádu každému na katedre. Bola z toho všetkého taká nadšená, že som cítil potrebu vyskúšať skákanie na vlastnej koži. Mala pravdu. Je to skvelé a je to naozaj návykové,“ smeje sa Pavol.

Lietat' a baviť sa

„Okrem Miky sme všetky z Bratislavy a najbližší tunel máme vo Viedni. A Mika navyše pracuje vo Viedni, rovnako ako Ivica. Takže logisticky je to super. Chodili sme tam trénovať raz týždenne. A každý mesiac na jeden víkendový kemp. Bolo to náročné. Spočiatku nás trénoval Peter Novák, člen bývalej reprezentácie Slovenska, tímu Skydive University Slovakia. Neskôr sme sa dohodli s Dennisom z belgickej zostavy Hayabusa. Jeho tím sa na majstrovstvách sveta drží už niekoľko rokov na prvých troch miestach. Spolupráca s ním nás naozaj posunula. Navyše trénuje aj juniorské majsterky sveta z Česka. Môžeme prípravu s ním spojiť a optimalizovať náklady,“ vysvetľuje Jana.

Majstrovstvá sveta boli pre baby neopakovateľný zážitok. „Zalietali sme to, čo sme mali naplánované, užili sme si atmosféru vrcholového podujatia. Stretli sme osobne legendy nášho športu, o ktorých sme dovtedy len počuli alebo čítali. Bolo to skvelé,“ opisuje Jana účinkovanie na šampionáte. Či pôjdu na ďalšie, teraz nevedia. „Nie sme žiadne mladice, máme rodiny, prácu. Na cestu niekam na opačný koniec sveta asi nenazbierame financie. Pre sponzorov sme nezaujímavé.“

So športom však určite nekončia. Funguje im to spolu a dokážu napredovať. Na tento rok si dali nejaké ciele vyjadrené v počte bodov. Našli si medzinárodné súťaže v okolí. „Budeme lietať a baviť sa. A chceme sa zlepšovať. Robíme to, čo nás baví, a budeme to robiť naďalej,“ dodáva Jana. „O tom to celé je.“

1 Veterný tunel vo Varšave.

2 Tím Kiss my Grips.

3 Zdá sa, že je to o zábave, ale ide o náročný šport.

Šikovní

Mária Mühl

Mária Mühl a archív respondentov

Adam Bednář a Jakub Nagy búrajú mýty o študentoch. V hlavách im bežia technické algoritmy a inovátorské podnikateľské plány, vďaka ktorým vyhrali súťaž pre americké námorníctvo.

„Najviac som hrdý na ľudí, ktorých sme dali dokopy. Sú talentovaní, nie sú nudní, majú charakter a chuť meniť veci. A je nádherné pracovať v tomto prostredí,“ s úsmevom mi vysvetľuje devätnásťročný Adam Bednář. S Jakubom Nagyom tvoria nezvyčajné duo. Ešte predtým, ako sa stali dospelými, sa pustili do vedec-

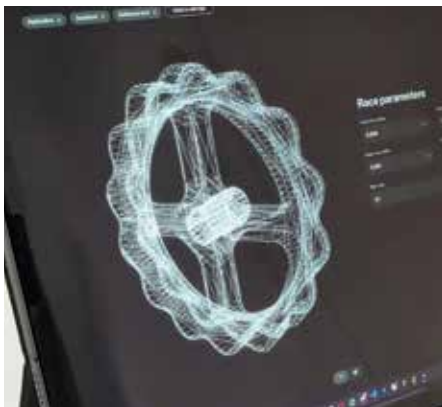
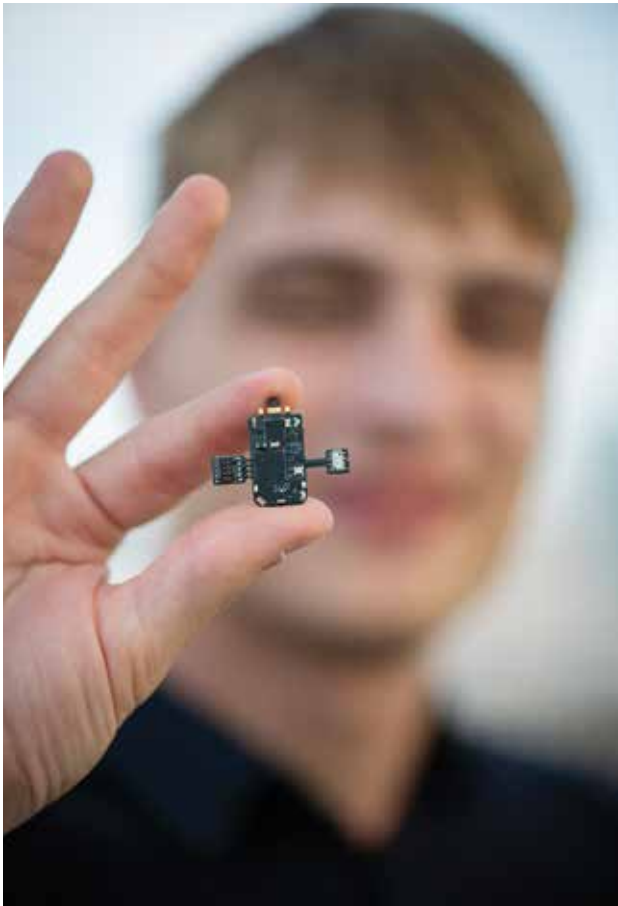
kých projektov, ktorými menia pohľad na mládež i vedu v našej krajine. Starší im preto často zvyknú hovoriť, akí sú na svoj vek šikovní.

Elektrotechnik a manažér

„Spoznali sme sa pred tromi rokmi cez Microsoft študentské tréningové

centrum. Adam sa venoval športu a ja hardvéru a elektrotechnike. Mali sme iný pohľad na svet,“ hovorí Jakub a Adam ho dopľňa: „Ja som bol väčšinu týždňa dochrámaný. Venoval som sa slopestylu na bicykli, Je to extrémny, ťažký, individualistický šport, v ktorom si musíte zachovať chladnú hlavu aj v kritických situáciách. Jakub bol

zas v úplne pokojnom režime, koleno si oškrel, len keď utekal na stretnutie.“ Jakub patril medzi deti, ktoré vyhladávajú pieskoviská, kde nikto nie je. Až ako tínedžer začal účelovo rozvíjať tímovosť, pretože vedel, že vďaka tímu sa dokáže posunúť oveľa ďalej. Naopak, Adam hneď zisťuje, kto čo robí a v čom je dobrý. Spisuje tabuľku s kontaktami a neváha ju použiť v správny čas.

Lietajúca meteostanica

Po prvých dvoch mesiacoch tréningového programu prišiel covid. Všetci sme zostali doma. Pre školy malo online vzdelávanie stáť aj na komunikačnom portáli ucimenadialku.sk. Ibaže systém pokrívával. V piatok večer Adam napísal na ministerstvo školstva, že s tým vedia pomôcť. „Do hodiny som mal kladnú odpoveď. Cez víkend som dal dokopy tím. Spoločne sme vytvorili portál. Nahliadli sme do fungovania ministerstva i Štátneho pedagogického ústavu. Ceníme si, že boli ochotní riskovať a zveriť to vtedy pätnásťročným stredoškólakom. Aj vďaka nám školstvo nezaspalo.“

Prišlo leto a školy mali prázdniny. Vtedy sa naplno rozvinulo pracovné

kamarátstvo Adama a Jakuba. Jakub už dva roky pracoval na projekte Picoballoon. Najmenšej, ultraľahkej, lacnej, spoľahlivej stratosférickej sonde. Pomocou balóna a solárneho panelu lieta v stratosfére a meria rôzne dáta ako teplotu, vlhkosť vzduchu, vzdialenosť, rýchlosť, výšku. Z pôvodne školského projektu sa vyvinul podnikateľský plán s medzinárodným tímom.

„Počas covidu som bol na online medzinárodnej vedeckej súťaži v Moskve, kde som vyhral laureátске ocenenie. Všimli si ma ľudia z nemeckého vzdelávacieho inštitútu pre mládež. Ponúkli mi spoluprácu. V ich priestoroch majú študenti k dispozícii niekoľkomiľiónové vybavenie, najmodernejšie mikroskopy, profesionálne laboratória. Je to nevídaná filantropia. Navrhli mi financovanie, vznikol medzinárodný tím 20 študentov z piatich krajín a ja som ho viedol. Projekt začal rásť. Vtedy sme s Adamom začali rozmýšľať ako Picoballoon zastrešiť po biznis stránke,“ hovorí Jakub. Projekt zaujal na niekoľkých medzinárodných inovátorských súťažiach, napríklad

na Redbull Basement 2021, kde sa dostali do finále.

Dnes má Jakub v rukách už desiatu generáciu sondy, ktorá posiela softvéru na zemi merania každú minútu. Váži päť gramov. Na rozdiel od hobby staníc dokáže posielať údaje aj v noci a dá sa použiť kdekoľvek na svete. Do konca roka ju čaká štart na Antarktíde. „Vyrobiť tento model nám trvalo rok. Predtým som za rok spravil dve generácie. Veľa času mi zaberá komunikácia s firmou, ktorá vyrába batérie s nízkoenergetickými elektrolytmi, ktoré fungujú aj pri mínus 50 stupňoch Celzia. Čaká nás zlepšenie senzorov, aby boli presnejšie, ako majú profesionálne sondy,“ hovorí Jakub. Jeho snom je, že okolo Zeme budú lietať tisíce balónov s dlhou životnosťou a budú veľmi presne predpovedať počasie.

Riešenie pre ponorky

Obaja zhodne tvrdia, že najviac im dávajú mentoringy od odborníkov. Ako šestnásťroční založili firmu Noove. Až do tohto októbra boli jej konateľmi ich rodičia. S prepisom

Noove na seba prichádza nová zodpovednosť, ktorú si obaja uvedomujú.

Jakub je momentálne v maturitnom ročníku na Škole pre mimoriadne nadané deti v Bratislave a musí chodiť na vyučovanie. Nabúrava mu to preplnený diár. Posledné tri roky mal individuálny študijný plán a namiesto vyučovania riešil pracovné stretnutia a výzvy. Adam pred letom paralelne zmaturoval na slovenskom gymnáziu a ukončil americkú Leaf Academy. Dnes sa naplno venuje rozvoju projektu Noove. „Po ukončení vzdelávacieho portálu nás jeden z našich mentorov, Jakub Ptačin, naviedol na projekt, ktorý bude pokračovať aj po strednej škole. Vznikol nápad zastrešenia a podporovania študentských projektov. Trvalo nám dva roky, kým sme vytvorili vhodný model. Medzitým sme prekonávali výzvy ako založenie firmy. Snažili sme sa pozeráť na nápad aj ako na podnikanie.“

Pomedzi zakladanie firmy medzi rečou jeden z mentorov a kamarát Andrej Mošat Jakubovi ukázal súťaž pre americké námorníctvo. S ironickou poznámkou, že „vy to zvládnete za týždeň“. Netušil, že za noc vymyslia softvér na výrobu náhradných

dielov priamo na palube ponorky. „Pustili sme sa do toho, bol to komerčný verejný tender. So svojím nadšením a pozície študentov sme mali dosť času a odhodlania. Nakoniec sme odovzdali dvakrát toľko, ako boli požiadavky. A vyhrali sme. Porazili sme 120 konkurenčných tímov s mnohými odborníkmi. Za náš nápad sme dostali tridsaťtisíc dolárov. Oslávili sme to spoločnou večerou za dvadsať eur a cítili sme sa ako páni,“ smeje sa Jakub.

Toto bol môj nápad

Rozhodli sa spájať firmy zo sveta a dať šancu stredoškólakom zo Slovenska, aby sa mohli zapojiť do súťaží a navrhovať nové riešenia problémov firiem. Stredoškóľáci dostanú finančné ohodnotenie a firma zas nové zaujímavé nápady. „Mladí majú chuť riešiť problémy. Je to zároveň zaujímavá vec do životopisu. A vyhrajú peniaze. Keď vymyslia systém navigácie v nemocnici, tak si vždy pri jej návšteve povedia: toto bol môj nápad.“ Jakub a Adam nemajú chuť zostať na lokálnej úrovni. Vďaka online

priestoru sa otvárajú globálne možnosti. Platformu plánujú spustiť v novembri. „Trvalo nám päť rokov, kým sme si vytvorili svoj ekosystém a sieť ľudí. Na škole sme mali priestor na tvorenie, ale prepojenia medzi jednotlivými ročníkmi a skupinami vznikali ťažko. Toto chceme uľahčiť šikovným ľuďom.“ Dnes majú 15-členný tím a záujem firiem je obrovský. „Uvedomujeme si, aké je krehké urobiť zlé rozhodnutie. Nikam sa neponáhľame,“ ozrejmuje Adam.

Chalani trávajú oveľa viac času spolu ako s rodinami. „Keď som mal minulý rok frajerku, veľa času trávil aj s Jakubom,“ smeje sa Adam. „V niektorých zmluvách máme, že budeme spolupracovať niekoľko rokov. Sme asi najbližšie k registrovanému partnerstvu. Zatiaľ nám to kľape.“ Vzťahy v ich tíme tvoria dôležitý pilier. Niekedy robia spolu nezmyslené projekty len pre zábavu. Spoznávajú sa hlbšie a komplexnejšie. „Vieme, čo od ktorého človeka v tíme môžeme očakávať, radi trávim spolu čas. Naše priateľstvá vedieme k excellentnosti.“

Parták pod vodou

Jana Čavojská

Peter Németh

Buddy môže pri potápaní zachrániť život. V rizikovej situácii je najlepší ten, s ktorým sa dobre poznáte a viete sa na seba spoľahnúť.

Počas jedného z prvých ponorov mu zrazu regulátor prestal dávať vzduch. Vedel, že niekde pár metrov od neho bude Marcel, jeho buddy, parták pod vodou, s ktorým si majú navzájom pomáhať. Dopĺňal k nemu s vypleštenými očami a o pár sekúnd už dýchal z jeho druhého regulátora a záložnej automatiky... Pod hladinou môže dôjsť k mnohým rizikovým situáciám. Preto je dobré potápať sa s buddym, s ktorým sa dobre poznáte a viete si spolu poradiť.

Petra Németha pritiahla pod vodu hlavne fotografia. Pred trinástimi rokmi si urobil dva kurzy na slovenskom jazere, aby mohol ísť v mori do tridsaťpäťmetrovej hĺbky, a v Dahábe v Egypte sa prvýkrát ponoril so skúsenejšími kamarátmi a malým kompaktným fotoaparátom.

Vo svojom živle

„No moje malé potápačské skúsenosti mi nedovolili tvoriť kompozície podľa mojich predstáv. Metal som sa

vo vode ako ryba na suchu. Nevedel som sa hýbať, zastaviť, otočiť. Po ponore som dal chlapcom fotoaparát späť s tým, že sa najprv musím naučiť potápať,“ spomína Peter.

Po situácii so zle otvoreným prívodom vzduchu by mnohí potápanie vzdali. Keď Peter s Marcelom prišli na to, kde je problém, pokračoval Peter v ponore. Poučil sa a odvtedy si výstroj kontroluje sám, nepúšťa k nej pomocníkov a dôkladne očekuje aj fľaše svojho buddyho. Postupne sa zdokonalil v pohybe

pod vodou, začal sa potápať technicky; výmenu fliaš v rôznej hĺbke trénoval sám, väčšinou na Guláške. Dnes je vo vode ako vo svojom živle. A hoci sa občas na rodinnej dovolenke dostane na potápačskú bázu, kde mu buddyho pridelia, komplikované ponory najradšej robí s kamarátmi, ktorých dobre pozná. „Naučili sme sa vyriešiť pod vodou čo najviac situácií. Svojich buddy Erika a Marcela mám tak dobre zmäknutých, že už z ich správania a gestikulácie pod vodou viem, kedy sa cítia nekomfortne alebo sú v psychicky náročnej situácii. Viem, čo od nich môžem čakať, poznám ich schopnosti, môžem sa na nich spoľahnúť. To mi dáva istotu. Hlavne pri náročných technických ponoroch, kde je človek dosť nervózny. Ideálne je, aby sme mali aj rovnakú alebo podobnú výstroj. V skupine, kde robíme technické potápanie, máme všetci rovnaké automatiky a krídla. Ak sa niečo stane, vieme si ich navzájom požičať.“

Najhlbšie sa Peter ponoril do 105 metrov. To znamená vymeniť niekoľko fliašiek s niekoľkými plynmi. V najhlbšom bode bol on a piati partáci iba tri minúty. Kvôli dekompresným prestávkam sa museli vynárať približne hodinu.

Ponor podľa tabuľky

„Celý takýto ponor sme mali vypočítaný, mali sme tabuľky a na potápačskom počítači sme sledovali čas a hĺbku. Na základe toho, akou rýchlosťou dýchaš a v akých hĺbkach sa pohybuješ, si vypočítaš objem rozličných plynov, ktoré budeš potrebovať.“

Najkomplikovanejšie je však jaskynné ponáranie. Nielen preto, že v prípade problémov sa odtiaľ jednoducho nevynoríte. „Hlavne tie v Európe sú dosť ponuré. Si tristo metrov pod skalami strčený v nejakej tmavej diere, atmosféra je hustá. Musíš vedieť vo vode cúvať, plávať tak, aby si nevrátil dno. Nie je to celkom príjemné. Sú tam vodiace laná a robíš si na ne značky, aby si sa dokázal vrátiť. Keď

fotím, nesledujem veľmi trasu a nevnímam nebezpečenstvo. Vidím len úžasné kompozície a scenérie.“

Najkrajšie jaskyne sú podľa Petra v Mexiku. Klasické jaskyne sa tam zosunuli do oceánu a potápač pláva pomedzi stalagnity a stalaktity v stometrovej viditeľnosti. On však nemá na svete najobľúbenejšiu lokalitu ani tému na fotenie pod vodou. Rád fotografuje napríklad vraky. Aby odfoťil bombardér B17 v sedemdesiatmetrovej hĺbke v Chorvátsku, urobil si jeho model a dopredu premyslel vhodné kompozície. Išlo totiž o technický ponor. Vedel, že pri bombardéri bude mať len pár minút času. „Len môj fotoaparát a svetlá vážili tridsať kí, okrem toho mal každý z nás päť fliaš s rôznymi plynmi a meter dlhý skúter. Už len nanosiť to do vody dalo riadne zabráť. Vtedy som sa pýtal sám seba, či mi to stojí za to a prečo radšej nehrám tenis... Ale tie fotky. Ryby. Scenéria. Už si život bez toho neviem predstaviť. Len čo sa zanorím pod hladinu, všetky problémy zostanú nad vodou.“

Čierni baróni

Zuzana Gogová

Komunistický režim posielal sedliakov, ktorí sa nechceli vzdať svojej zeme, na prevýchovu do baní. Tých najsilnejších nezlomil, no mnohí sa o tom ešte dlho báli hovoriť.

Násilný proces kolektivizácie v Československu v rokoch 1949 až 1960 „zasiahol sociálne a kultúrne zázemie v celej dedinskej spoločnosti a prevrátil jej tradičný hodnotový systém“, píše v článku časopisu Pamäť národa historik Branislav Kinčok. Tých, ktorí vlastnili väčší kus pôdy, označili za kulakov, hospodárskych rozvracačov, nepriateľov socializmu, dedinských boháčov alebo špekulantov. Cieľom bolo fungovanie v rámci jednotných roľníckych družstiev (JRD). Roľníci do družstva vstúpili buď „dobrovoľne“, odovzdaním majetku, alebo neustúpili a pôdu a hospodárske zvieratá im vzali násilím.

„Komunisti používali drastické metódy. Zastráňovanie, vystahovanie ľudí, aby nerobili rozruch. Niektorých na polroka zatvorili. Na to nepotrebovali žiadny súd. Komisia rozhodla v administratívnom konaní. Kňazov a asociálne osoby riešili hneď na 24 mesiacov. Ani sa nezúčastňovali konania. Výmer im poslali po ňom,“ približuje Jerguš Sivoš z Ústavu pamäti národa.

Hanba a poníženie

Jedným zo spôsobov, ako prinútiť gazdov vzdať sa majetku, bolo platenie kontingentu – dávok z toho, čo vypesto-

vali alebo vychovali. „Na rok som dával 25 metrov mäsa. Musel som vykrmiť dva či tri býčky. Ďalej som odovzdával 120 metrov zemiakov. 2 500 litrov mlieka. Vajcia. Každý deň sme odovzdávali toľko, koľko nám bolo prikázané,“ opísoval mi Pavel Šimurda. Bol synom kulaka, najväčšieho gazdu v dedine. Za kulaka označili každého, kto vlastnil viac než 15 hektárov ornej pôdy. Cieľom bolo, aby roľník nezvládol kontingenty odvieť. Za ich neplnenie mu hrozil súd.

Podľa slov Jerguša Sivoša ľudia na východnom Slovensku nechceli vstupovať do JRD. Preto komunisti používali nátlak. „Najhoršie je, že keď sa po roku

1989 ľudia začali o túto tému zaujímať, tak tí, ktorí to prežili, si neboli istí, či už o tom môžu hovoriť. Pociťovali to ako hanbu, poníženie. A potom bolo často neskoro.“

Poburoval národ

Pavel Šimurda sa narodil 6. februára 1930 v Mysline a prežil tam celý život. Bol synom gazdu, ktorý vlastnil cez 17 hektárov pôdy. Keď som sa s ním v roku 2020 stretla, povedal, že ešte nedávno sa staral o jedného koňa. Prácu s koňmi miloval.

Pavel tušil, čo sa ho budem pýtať, takže hneď na úvod na mňa vychrlil, že v bani strávil 28 mesiacov. Pracovníci Štátnej bezpečnosti (ŠtB) ho zatkli za to, že údajne poburoval národ. V stredu ráno oral s koňmi pole a zazrel ich na moste. Čakali na farára, ktorý chodieval učiť deti do Humenného. „Farár prišiel, zobrali ho, šup do auta, bicykel nechali a jeho vzali hneď do Humenného na okres,“ spomínal staručký pán. Nejakým spôsobom sa správa o zatknutí farára dostala do neďalekej dediny Závadka. Jej obyvatelia sa s motykami a lopatami vybrali do okresného mesta, aby sa kňaza zastali.

Po Pavla si eštébáci prišli ešte v ten istý deň. Bol jediný, kto ráno videl incident s farárom a mohol správu posunúť obyvateľom Závadky. Pavel sa však domnieva, že to musel byť niekto z Humenného. Nasledovalo niekoľkodňové vypočúvanie vo väzení v Humennom a Prešove. „V Prešove ma jeden deň vyšetrovali od rána od siedmej hodiny do štvrtej poobede. Pamätám si to, akoby to bolo dnes.“

Po troch týždňoch v prešovskej väznici bol odsúdený na 24 mesiacov nútených prác v tábore v Hronci neďaleko Podbrezovej. „Bolo nás tam päť kamarátov tu z okolia. Aj môj ujco tam bol. V Hronci boli politickí väzni. Všetci sme boli nespoľahliví, niekto mal hospodárstvo, iný bol synom doktora. Takých prenasledovali.“

Tábor nútenej práce Hronec zriadili s cieľom prevýchovy údajných rozvracačov ľudovodemokratického zriadenia, tých, ktorí ohrozovali hospodársky život krajiny, politických väzňov, a tých, ktorí sa vyhýbali práci. Na Slovensku fungovali pracovné tábory medzi decembrom 1948 a májom 1953. Tábor v Hronci vznikol kvôli nedostatku pracovných síl pre národný podnik Švermove železiarne.

Pavel spomína, že jeho pracovnou náplňou v oceliarnach bolo dávať akési drôty do strojov. Po 18 mesiacoch požiadal prezidenta Antonína Zápotockého o milosť. Udelili mu ju v roku 1953. „Predvolali ma na vojenskú službu. Išiel som do Ostravy – a hneď do bane. 28 mesiacov som strávil v bani Dukla. Väšinou tam boli moji kamaráti z dediny a z okolia. Sľubovali, že si odkrútime vojenský výcvik, ale robili si s nami, čo chceli.“

Deda nezlomili

Pavel pracoval 800 metrov pod zemou, na tých najhorších pozíciách. „Tam, kde už nechceli ísť baníci, posielali nás,“ spomína. 14 mesiacov chodil na nočnú službu, od desiatej večer do šiestej rána. Podobne ako ďalší, ktorí dostali povolávací rozkaz na tento typ „vojenského výcviku“, doplatil na svoj kádrový posudok. Bol syn kulaka. Takže namiesto vojenčiny fáral v bani. Ak si obliekol uniformu na vychádzku, výložky mal čierne, aby každý vedel, že je nepriateľ štátu. Príslušníkov týchto Pomocných technických práporov (PTP) nazývali „čierni baróni“.

Po odkrútení 28 mesiacov v bani sa Pavel vrátil do rodnej obce. V dedine už fungovalo družstvo. Rodine zobrali všetko, pôdu aj hospodárske zvieratá. Štyri maštale družstva stoja dodnes na pozemkoch, ktoré patrili jeho rodine. „Pôdu sme už nikdy nedostali späť. Nikde sme sa nedovolali pravdy. Pozemky sa kedysi nekupovali ako dnes. Niekedy stačilo slovo, dokumenty sa stratili alebo ani nevyrobili. Pôdu kupoval ešte môj dedo. Ľudia v dedine vedeli, že je naša, ale na papieri to nebolo.“

Pavel sa neskôr zamestnal v Humennom v depe. Nakladal uhlie na rušne. „Nemohol som ísť za pomocníka rušňovodiča, lebo som bol nespoľahlivý. Bol som však zdravý, tak som robil, čo som vedel a kadiaľ som mohol. Mal som koňa, otec mi ho nakrmil, a keď som prišiel z práce, išiel som do lesa. To bolo moje potešenie. Zarobil som tam 370 korún na deň.“ Pavlova nevesta na záver vystihla jeho pevnú vôľu slovami: „Deda nezlomili. Vždy sa postavil na nohy.“

Nie sme vojaci

Emil Doboš sa narodil 7. septembra 1928 v Novosade pri Trebišove. Medzi vojnové obdobie, prihraničná poloha dediny a to, že bol synom roľníka, boli

predpokladom, že jeho osobné dejiny sa nebudú vyvíjať priamočiaro.

V roku 1939 pripadol Novosad Maďarsku. O pár rokov neskôr, keď sa Emil rozhodoval o ďalšom štúdiu, prišlo na rad gymnázium v Mukačeve, ktoré v tom čase patrilo Maďarsku. Tam sa Emil učil v ukrajinčine. V roku 1944 odišiel z mesta ešte predtým, než sa stalo súčasťou Sovietskeho zväzu. Školu dokončil v Košiciach. Maturoval v roku 1948. Začal študovať v Bratislave na stavebnej fakulte, odtiaľ prestúpil na strojárinu.

Po prvom ročníku prišlo na rad kádrovanie. Niektorí pokračovali v štúdiu, iní dostali povolávací rozkaz. Emil bol v druhej skupine. Kým stihol nastúpiť na vojenskú službu, dostal umiestenku za robotníka do Východoslovenských strojární. Odtiaľ ho poslali na pobočný závod do Medzeva. Po roku prišiel povolávací rozkaz do Mimoňa v severných Čechách. „Mohlo to byť v päťdesiatom alebo päťdesiatom prvom roku. Čatár, ktorý nás mal na starosti, vyrukoval s brožúrkou Banské predpisy. To už nám ťuklo, že nie sme vojaci. Vysvitlo, že máme byť odvelení do Ostravy na práce v baniach,“ opisuje Emil.

Tam dali všetkým PTP-ákom na vedomie, že sú považovaní za nespoľahlivých. „Zmierili sme sa s tým. Mali sme prejsť kádrovaním alebo školením, aby

sa z nás stali riadni občania,“ konštatuje Emil. „Nepovedal si, že nespoľahlivý si bol preto, lebo tvoj otec nepodpísal družstvo. Brali ťa ako syna kulaka,“ doplnila jeho rozprávanie manželka.

Naoko

Myšlienka dokončiť vysokú školu Emila neopustila ani po návrate z baní v roku 1954. „No nedalo sa. Viezla sa so mnou nálepka, že som bol v bani a že som syn kulaka. Vraj na vysokú školu nemôžem.“ Medzitým pracoval v Pozemných stavbách Poprad na výstavbe bytov vo Vrbovom neďaleko Kežmarku a v cementárni v Bystrom. Tam prišiel už s manželkou.

S kolegom skúsili diaľkové vysokoškolské štúdium v Košiciach. Prijali ich, ale u Emila sa to nezaobišlo bez komplikácií. „Na univerzitu prišlo oznámenie, že som kádrovo nespoľahlivý, že som robil v bani namiesto vojenčiny.“ Vyzeralo to tak, že mu nedovolia ďalej študovať. Z družstva v jeho rodnej obci napísali do cementárne, aby mladého pracovníka uvoľnili na prácu u nich. Našťastie k tomu nedošlo. No aby štúdium mohol dokončiť, vstúpil Emil do komunistickej strany. Naoko.

Jeho rodina sa rozrastala. Manželka, ktorá pracovala v materskej škole v Hlinnom, začala pociťovať tlaky

režimu. „Nebolo to ľahké. Budúcnosť bola stále neistá. Kde sa zamestnám, ak nedokončím štúdium? Môžem pracovať ako robotník, veď práca šľachtí človeka. Ale tá neistota. Nízke platy. Potom mi už dali pokoj. V roku 1962 som úspešne ukončil štúdium na Strojníckej fakulte v Košiciach.“ Až po zmene pomerov po roku 1989 sa Emil už viac nemusel obávať kádrovania a strachu.

Boháč, kulak, špekulant

Tomáš Mikloš sa narodil 6. novembra 1929 v Šarišských Michalancoch. „Moji rodičia gazdovali. Mali sme 18 hektárov pôdy, 6 - 7 kráv, 4 kone,“ spomína s úsmevom. Rodina vlastnila aj kameňolom v Sokolovciach. Otec podporoval syna, aby hospodáril podobne ako on, aby bol sám sebe pánom. Mama v ňom videla kňaza. Po dokončení strednej školy v Sabinove zostal pomáhať doma na gazdovstve. „Mali sme čo robiť. Už sme mali kúpiť traktor. No potom prišli tie roky a bolo to zbytočné.“

Tu býva dedinský boháč, kulak a špekulant, napísal niekto veľkými písmenami na ich dom, keď komunisti prevzali moc. Tomášova manželka dodá, že sa to ani nedalo premaľovať. V Michalancoch boli jediní, komu takto popisali fasádu. V roku 1952 dostal Tomáš povolávací rozkaz. „Najprv sme

mali mesiac výcvik bez zbrane a potom sme išli pracovať do bane Radvanice v severných Čechách. Tam sme sa stretli viacerí politickí väzni. Bol tam muž zo Smilna, ani nevedel prečo. My poľnohospodári, veľa nás tam bolo,“ spomína Tomáš. „Keď sme prišli z bane, bola zima a ešte spievať od nás chceli. Búriť sme sa nemohli. To sa každý bál. Bol som tam dva roky a šesť týždňov. 22. januára 1954 som prišiel domov. December a január som mal navyše.“

Človek musí dúfať

Tomáš vysvetľoval, ako bolo na jednej strane zložitá vytvoriť si blízke priateľstvo, pretože v mužoch tkvela obava, že niektorí z nich hrajú na dve strany. Na strane druhej opisoval moment, keď partia desiatich mužov debatovala celú noc o existencii Boha.

Listovala som si Tomášovou vojenskou knižkou a on mi vysvetľoval, že kategória A boli spoľahliví a kategória E nespoľahliví. „My s E sme tam boli na prevýchovu,“ smeje sa po rokoch, akoby sa ho táto skúsenosť netýkala. V roku 1954 mu pri odchode klasifikáciu prepísali z E na A. Z obyčajného mikroténového vrečka, kde má okrem vojenskej knižky odložené aj iné spomienky na toto obdobie, vyberá fotku z bane. Je na nej v pracovnom mundúre. A fotku

s čiernymi výložkami. „Keď sme vyšli z bane, bolo nám vidieť iba oči a zuby.“

Z bane si domov priniesol reumu. Družstvo v dedine ešte nefungovalo. Gazdovia nepodpisovali. Vzniklo až v roku 1958. „Ľudí strašili, že ich vyvezú,“ spomína Tomáš. Chcel sa zamestnať ako majster na stavbách, ale komunisti mu to nedovolili. Nezostalo mu nič iné, než začať robiť na družstve. Tam pracoval roky. Posledných dvanásť rokov do dôchodku aj ako skladník a kurič. „Musel som robiť to, čo mi prikázali. Iná možnosť nebola,“ opisuje staručký pán s pokorou v hlase, keď sa ho pýtam, či sa mu to nepriečilo. Rodinu bolo treba užiť. Nádejou mu bola viera, že sa situácia zlepší. „Človek musí stále v niečo dúfať.“

- 1 Pavel Šimurda so svadobnou fotografiou.
- 2: Medaila, ktorú dostal Tomáš Mikloš od Konfederácie politických väzňov Slovenska za utrpenie spôsobené komunistickým režimom.
- 3 Tomáš Mikloš s manželkou.
- 4 Emil Doboš.
- 5 Tomáš Mikloš so svojou fotografiou z mladých čias.
- 6 Tomáš Mikloš s fotkou, na ktorej je ako baník.
- 7 Pavel Šimurda pracoval v baniach na najhorších pozíciách, režim ho však nezlomil.
- 8 Pavel Šimurda ako baník.

Lucie Römer

Vlado Holina

Priateľstvá cez knihy

Kolko priateľov človek potrebuje? A ako ich nájsť v strednom veku, keď máme veľa povinností, málo času a menej príležitostí stretávať nových ľudí?

V prítomí baru v stredných Čechách popíja okolo veľkého stola asi tucet žien víno a iné nápoje. Ponad stôl sa nesie smiech, všetky si tykajú, na prvý pohľad ide však o veľmi nesúrodú partiu – vekový rozptyl je dvadsať rokov, niektoré zdo-bí tetovanie, iné tu sedia v kostýmčeku. Jedno ich však spája, a nie sú to poháre na stole: ležia na ňom aj knihy básnika Miloša Doležala. Vitajte na stretnutí kut-nohorského book klubu.

Pravidelné stretnutia nad knihou odštartovala pred tromi rokmi novinárka Lenka Penkalová. „Chýbal mi niekto, s kým by som sa mohla porozprávať o knihách, ktoré mám rada,“ hovorí. Inšpirovala sa celonárodnou sieťou book klubov a zvolala prvé stretnutie. Covid rozbeh klubu síce spomalil, dnes však číta rovnakú knihu každý mesiac desať až pätnásť ľudí. Schádzajú sa v jednom z miestnych podnikov, diskutujú o prečítanom a potom nasleduje voľná zábava. Po troch rokoch týchto stretnutí sa mno-

hí zhodujú: práve book klub bol skvelou cestou k tomu, ako si po tridsiatke nájsť nových priateľov.

Menej a menej

Súdiac podľa štatistík patria book klubistky z Kutnej Hory k menšej časti ľudstva. Ako varujú údaje z Ameriky, dospelí majú menej a menej priateľov. Podľa štúdie Survey Center of American Life, ktorej sa zúčastnilo viac ako dvetisíc respondentov, má 49 % Američanov menej než troch veľmi blízkych priateľov. V podobnom prieskume v roku 1990 bolo takých 29 % a tretina účastníkov uviedla, že majú desať a viac blízkych priateľov. Dnes má len 13 % ľudí pocit, že majú aspoň desať blízkych priateľov. 12 % Američanov dokonca odpovedalo, že nemajú ani jedného.

Úlohu v tom zohrala aj pandémia covidu a lockdowny. Polovica Američanov konštatuje, že počas nich nejakých

priateľov stratili. Podľa autorov štúdie je za tým aj trend uzatvárania manželstva vo vyššom veku. To vedie k častejšiemu sfahovaniu a všeobecne k menšej stabilite vzťahov. Zároveň stále viac voľného času požiera práca, vplyv na vzťahy môže mať aj rastúci objem práce z domu. Moderní Američania navyše trávia so svojimi deťmi dvakrát toľko času než generácia pred nimi. To tiež čiastočne presúva priateľov na druhú koľaj.

Každá životná fáza so sebou prináša rôzne potreby. Niektorí vedci operujú s periódou siedmich rokov, počas ktorých vraj vymeníme polovicu priateľov. Tvrdia to napríklad dáta holandského sociológa Geralda Mollenhorsta, ktorý sa so sedemročnými odstupmi pýtal na priateľstvá tisícky ľudí vo veku 18 až 65 rokov. Dospel k záveru, že každých sedem rokov stratíme asi polovicu priateľov. Celkový počet našich priateľov zostane pomerne stabilný, 52 % tváří sa však vymení.

„Nechcem špekulovať, či k zmenám dochádza každých sedem rokov, ale je pravda, že keď je menej príležitostí na stretávanie, priateľstvo sa často rozpadne,“ uvažuje rodinná psychoterapeutka z Centra modernej mysle Kateřina Cabalková. „Naša osobnosť sa najvýraznejšie vyvíja do 25 rokov života. Dovtedy sa vytvára najväčšia časť našej identity a hodnôt. Pod vplyvom skúseností sa meníme, zároveň máme veľa času, ktorý je dôležitý pre budovanie vzťahov. Preto sa v tom období môžu rozpadnúť stredoškolské priateľstvá.“

Kedy vzniká priateľstvo

Americká štúdia Friendship Report z roku 2019 potvrdzuje, že väčšina ľudí nadväzuje pevné priateľstvá na celý život až vo veku okolo 21 rokov. Vtedy prežívame prvé veľké lásky a rozchody a začíname si oveľa starostlivejšie vyberať, s kým chceme tráviť čas.

Po odchode zo školy sa hlavnou zásobárňou nových kontaktov stávajú zamestnania. A veľká zmena, samozrejme, nastáva pri založení rodiny. „Dieťa spočiatku nie je schopné žiť bez starostlivosti rodičov. Potrebuje nás. Musíme vedome pracovať na udržaní vzťahu samých so sebou, s partnerom aj s kamarátmi,“ hovorí terapeutka. Práve priatelia sa v tejto fáze ocitnú na nižších priečkach rebríčka priorít. Hlavne ak sami nemajú rodinu.

Hľadať priateľov v staršom veku môže byť náročné kvôli času, ale aj preto, že ľudia sú už na výber priateľov náročnejší. A koľko hodín treba na nadviazanie priateľského vzťahu? Profesor komunikačných štúdií z Kansaskej univerzity Jeffrey A. Hall zistil, že s človekom musíme stráviť 40 až 60 hodín, aby sa zo známosti stalo priateľstvo. Plnohodnotné priateľstvo dosiahneme niekde medzi 80 až 100 hodín a najlepších priateľov sa z nás stanú po tom, čo spolu kvalitne prežijeme aspoň 200 hodín, v ideálnom prípade rozložených do šiestich týždňov. Dôraz sa však kladie na kvalitne strávený čas.

Horšie než cigarety

Existuje veľa dobrých dôvodov, prečo by sme si mali nájsť čas na priateľov. „Jednou zo základných potrieb človeka je prijatie, pocit spolupatričnosti, bezpečia, vedomie, že nás má niekto rád. Láska nie je iba emócia, je to jedna zo základných ľudských potrieb,“ upozorňuje

Kateřina Cabalková. Aj keď sú niektorí ľudia samotári, zo svojej podstaty sme spoločenské tvory. Vzťahy a priateľstvá potrebujeme.

Rodinné vzťahy sa môžu rozpadnúť, práca stratiť príťažlivosť a na budovanie novej či upevňovanie súčasnej siete kamarátov môže byť zrazu neskoro. To môže mať dopad na zdravie, psychické aj fyzické. Podľa štúdie harvardskej psychologičky Karmely Choi bývajú ľudia, ktorí majú pocit nedostatku priateľov, spokojnejší so svojím životom a zriedkavejšie trpia depresiami. Dáta neurovedkyne Julianne Holt-Lunstad hovoria, že s menšou pravdepodobnosťou zomrú na problémy so srdcom a ďalšie chronické choroby. Naopak, sociálne izolovaní ľudia umierajú predčasne až s dvakrát vyššou pravdepodobnosťou. Podľa jej štyri roky starej metaanalýzy dát od viac než tritisíc respondentov vytvára pocit osamelosti väčšie riziko predčasnej smrti než jedna krabička cigariet denne.

Dvaja stačia. Niekomu.

Koľko priateľov človek potrebuje, je rôzne. „Je to i o nastavení, aké hlboké vzťahy chceme mať. Nieкто bude šťastný s dvomi – tromi hlbokými vzťahmi, iný ich môže chcieť napríklad desať a pokojne menej hlbokých,“ hovorí Kateřina Cabalková. Záleží na tom, či sme extroverti, aké máme charakterové rysy, aké vzťahy udržiavame napríklad v rodine, do ktorej sme sa narodili. „Nieкто trávi s príbuznými veľa času a potrebu priateľstva má nasýtenú,“ vysvetľuje psychoterapeutka.

Hľadať priateľov v dospelosti môže byť výzva. V škole sa chtiac-nechtiac ocitáme v rôznych kolektívoch. Keď školu skončíme, prichádza do našich životov menej nových ľudí. „Nadväzovaním vzťahov sa musíme zaoberať aktívnejšie, venovať mu viac energie,“ potvrdzuje Kateřina Cabalková. Odporúča napríklad požívať na akcie priateľov svojich kamarátov, skúšať nové koníčky, spolky a komunitné akcie.

Že to funguje, potvrdzuje aj zmienený book klub. Jeho pravidelnou návštevníčkou je napríklad majiteľka kaviarne Jana. Knihy miluje od detstva a vo svojej kaviarni ich ponúka na požičanie. Práve tam jej nad policami literárnych lahôdok Lenka Penkalová povedala o book klube. „Riešila som práve stratu v osobnom živote, potrebovala som medzeru po tom vzťahu niečím zaplniť. Book klub mi tú možnosť poskytol,“ spomína Jana a pochvaľuje si, že našla

nielen novú voľnočasovú aktivitu, ale aj svet, v ktorom sa cíti rešpektovaná, ktorý je láskavý a kde nie je problém mať odlišný názor než ostatní. „Jednoducho som tu našla priateľov,“ usmieva sa.

Ide to samé

Je začiatok októbra a trávnik parku v stredočeskom Kolíne pokryli deky s tvarom. Hrnčeky, knihy, domáce buchty aj oblečenie – to všetko tu dnes ponúka tristo predávajúcich. Zišli sa vďaka dvom ženám, ktoré „blšák na vzduchu“ organizujú už dvadsiatyšiestkrát. Na prvý prišli iba štyria predajcovia. Zuzana Křivánková a Zuzana Istencinová sa však nenechali odradiť. Zapracovali na PR a akcia im začala rásť pod rukami.

„Nemám rada plytvanie. Chcem, aby sa veci používali znovu a znovu,“ zhrnula svoju primárnu motiváciu Zuzana Křivánková. Dnes oceňuje aj ďalšie rozmery blšáku. „Veľa ľudí sem nechodí len predávať. Predavači sa radi porozprávajú. Na ulici alebo v MHD pozerajú ľudia väčšinou do mobilu. Málokedy sa rozhovoria. Na blšáku to ide samé,“ opisuje a dodáva, že tam vzniklo už veľa priateľstiev – a niekedy aj viac než to.

Vybočiť z rutiny doporučuje i Kateřina Cabalková. Spomína svoju vlastnú skúsenosť s tancovaním swingu. „Našla som si vďaka nemu niekoľko blízkych priateľov a mnoho známych. A keďže ovládam ten tanec, viem, že jednoducho nájdem spriaznenú komunitu v Prahe, Brne, ale i Budapešti alebo Španielsku. Je to príjemné.“

Aj Lenka Penkalová potvrdzuje, že book klub jej priniesol nových priateľov. Priznáva však, že najviac priateľov nachádza – podobne ako stále viac ľudí – na Instagrame. „Vyhovuje mi, že tam môžem ľudí najprv nejaký čas sledovať, a až potom ich osloviť. Mám pocit, že si o nich najprv jednoducho urobím hodnoverný obraz.“ Spoznala tam napríklad jednu grafičku, ktorá tiež býva v centre Kutnej Hory. „Sledovala som ju pár mesiacov a potom sme sa raz stretli v pekárni. Mala som pocit, že sa poznáme roky. Nadväzovali sme v rozhovore na to, čo sme obe zdieľali na sociálnych sieťach, a dostali sme sa tak veľmi rýchlo k hlbším témam hneď počas prvého rozhovoru.“ Dnes sa považujú za kamarátky.

Hľadanie priateľov cielenne umožňujú aj online zoznamky. V USA je in napríklad Bumble For Friends. Na svoj boom u nás zatiaľ len čaká. Book klubov je však aj na Slovensku stále viac.

Pokrvní bratia

 Jana Čavojská

Roman Genersich daroval pred šiestimi rokmi svojmu kamarátovi Tomimu Okresovi, basgitaristovi českej kapely Chinaski, obličku.

Vraj má takto vstupenku do neba, zvykne hovoriť Košičan Roman Genersich (59). S jednou obličkou žije možno ešte plnohodnotnejšie ako predtým. Dáva si pozor na životosprávu, viac sa venuje záľubám ako prechádzky so psami či motorka, prestal piť tvrdý alkohol, naučil sa oddychovať. Tomi Okres (47) dostal vďaka kamarátovi šancu na život.

Ako ste zistili, že máte problém s obličkami?

Tomi: V roku 2007 mi pri nejakom zápale priedušiek zobrali krv a hodnoty som mal zlé. Vybehol hlavne kreatinín. Musím povedať, že som bol veľký lajdák. Nechodil som na preventívky, u lekára som bol naposledy asi v pätnástich. A zrazu ma poslali na urológiu a nefrológiu a doktor mi stroho oznámi: Pán Okres, vy máte veľké problémy a skončíte na dialýze. Bolo to ako silná facka.

Necítili ste žiadne problémy?

T: Necítil som vôbec nič ani predtým, ani dlho potom. Obličkové ochorenia sú zradné v tom, že vás dlho nič nebolí. Lekár mi predpísal lieky a odporučil zmeniť životosprávu. Aj vtedy som bol muzikant, takže môj režim bol neustále cestovanie, jedlo na pumpách, prechodené choroby, nočný život a všetko, čo je s ním spojené. Moje ochorenie však malo do určitej miery genetický pôvod.

Pomohla vám zmena životosprávy?

T: Predtým som mal stopäť kíl a vysoký tlak, nikdy som nešportoval. Životosprávu som zmenil radikálne, začal som brať lieky na obličky a tlak. Začal som chodiť na prechádzky do lesa, hrať bedminton, squash, tenis, plávať. To mi zostalo doteraz. Dost dlho mi bolo dobre. Lekári ma síce pripravili na to, že skončím na dialýze, no keď išli roky

a necítil som žiadne problémy, pomaličky som sa vrátil do starých kolají. Popri muzike som začal prevádzkovať reštauráciu. Bol som tam denne aj šesťnásť hodín. K lekárom som už nechodil. Dost som na to kašlal. Chorobu som úplne vytesňoval.

Kedy sa znovu prihlásila?

T: V marci 2017. Skolaboval som. Až spätne som si uvedomil, že mi predtým vôbec nebolo dobre. Lenže ochorenie postupovalo tak pomaly, že som si zvykol a bolo to pre mňa normálne. Bol som viac unavený, horšie som spal, nechutilo mi jesť, nevládal som. Ale nechcel som si to pripúšťať. Klamal som sám seba, že je to ok.

No skolabovali ste a ocitli ste sa v košickej nemocnici.

T: Namerali mi kreatinín 800. To je veľmi vysoké číslo, zdraví ľudia majú 70 až 100. Krvný obraz som mal taký, že sa doktor čudoval, že ešte vôbec žijem. Dva - tri dni som bol na internom v takom polohalucinačnom stave, neviem, čo bolo reálne a čo nie. Ale základ je, že ma tam zachránili. Čakali, či sa obličky naštartujú. Lebo sú prípady, hoci ich je minimum, že po zlyhaní obličky vďaka transfúzii krvi a liečbe ešte naskočili. Po troch dňoch povedali, že už sa nemá čo naštartovať. Obličky skončili. Musel som nastúpiť na dialýzu.

Ako ste to vzali?

T: Znamená to trikrát do týždňa sedieť štyri - päť hodín pri stroji, ktorý vám filtruje krv. Geniálny vynález. Zázrak. Vďaka nemu ľudia môžu žiť. Mal som šťastie, filtráciu mi nastavili veľmi dobre, na jedenásty deň som bol z nemocnice doma. Začal som sa cítiť výborne a naplno som pochopil, ako zle mi bolo posledné mesiace. Aj keď, samozrejme, je to obmedzujúce.

No mohol som fungovať, riešiť muziku a gastro - mám jednu reštauráciu a Roman tam so mnou spolupracuje. Vtedajší primár transplantného oddelenia, doktor Ľuboslav Beňa, mi povedal, že sa musím čím skôr dostať na waiting list a do transplantného programu. Tak som si obehal všetky vyšetrenia, chodil som na dialýzu a ako ostatní pacienti som dúfal, že raz zazvoní telefón a nájde sa pre mňa oblička.

Začali ste hľadať aj darcu vo svojom okolí?

T: Doktor mi povedal, že by som nemal len pasívne čakať. Moja priateľka bola prvá, kto mi ponúkol, že mi obličku dá. Ale to som neprijal. Moja mama a brat absolvovali vyšetrenia, no neboli vhodní na darcovstvo. Pri transplantácii je najdôležitejšia zásada, že darcovi sa nesmie ublížiť. On je v tom celom najdôležitejší človek, lebo ide dať kus zo seba druhému. Keď toto nevyšlo, zmieril som sa s tým, že budem čakať a ak Boh dá, raz zazvoní telefón. Neviete, či zajtra, o rok, o dva roky alebo nikdy. Je to lotéria. Ale väčšina vecí v živote je otázkou šťastia.

A vám šťastie prinieslo do cesty Romana, vášho dlhoročného kamaráta. Roman, odkiaľ sa s Tomim vlastne poznáte?

Roman: Kedysi som mal v Košiciach piváreň, kam chodili aj študenti konzervatória. Sú to terajšie celebrity. Chodil tam aj Tomi. Potom u mňa brigádoval. Neskôr sa naše cesty rozdelili, robil kariéru, hral v kapele, stretávali sme sa menej, ale stále sme boli v kontakte. Mal som najväčšiu diskotéku na východnom Slovensku, a keď som sa všetkého toho humbuku chcel zbaviť, začal som pracovať v Tomiho podniku. Zblížili sme sa.

T: S Romanom sa poznáme dlhé roky, sme kamaráti aj spolu pracujeme. Snažil som sa nikoho neotravovať svojimi problémami a nedepekárčiť. Neznášam totiž sebaľútosť, a už vôbec nie, keď ma niekto iný ľutuje. Takže veľa ľudí o obličkách nevedelo. Samozrejme, Roman áno, lebo je blízky. Videl na mne, že nie som ok. Mal som 41 rokov, život pred sebou, celkom sa mi darilo v muzike aj podnik nejako išiel...

Roman, vedeli ste, že Tomi je chorý?

R: Vedel som, že má nejaké problémy. Potom zrazu zmizol. Asi dva týždne ho nebolo. Pýtal som sa jeho frajerky, čo je s ním. Nechcela mi nič povedať. Nakoniec z nej vyšlo, že je zle, že je v nemocnici, a zvyšok nech mi povie sám.

Čo bolo, keď ho prepustili z nemocnice?

R: Dozvedel som sa, že je na dialýze. Strácal iskru. Videl som to na ňom, lebo ho poznám veľmi dobre. Stále bol nejaký zachmúrený. Raz som sa ho len opýtal, či je mu lepšie, a okríkol ma: Nestaraj sa, to je môj život. Každý sa ho určite vypytoval na to isté a liezlo mu na nervy stále vysvetľovať, ako mu je. Sem-tam som stretol Tomiho mamu. Stále plakala. Medzitým som si naštudoval všeličo o obličkách. Predtým som nevedel, aký dôležitý orgán to je. Ani že sa dajú nahradiť a darca môže fungovať bez problémov aj s jednou obličkou. Čo keby som Tomimu obličku daroval? Nemám deti, nemám rodinu. On so mnou o tom nechcel komunikovať. Tak som sa opýtal jeho mamky. Povedala, že Tomi by nesúhlasil. Vy-pýtal som si od nej kontakt na jeho nefrológa a išiel som za ním s tým, že chcem Tomimu obličku darovať a rád by som vedel aspoň predbežne, či je medzi nami zhoda.

Ako dopadlo to stretnutie?

R: Lekár mi vysvetlil, čo darovanie obličky prináša, no nič viac nechcel riešiť, kým Tomáš na to nedá súhlas. Kým mi nedovolí, aby som mu obličku daroval. Uvažoval som ako ďalej. Rozhodol som sa ho osloviť: Tomáš, čo keby som ti daroval obličku? On že v žiadnom prípade nie, či som šialený. A rozhovor skončil. Nechcel v ňom pokračovať. O pár dní som za ním išiel zas. Nakoniec súhlasil. Že keď chcem, môžeme ísť na vyšetrenie.

Tomí, prečo ste obličku najprv odmietali?

R: Vedel, aký mám divoký životný štýl.

T: Nielen kvôli tomu. To, že som neveril, že prejde cez testy, je jedna vec. Po druhé, nechcel som, aby kvôli mne niekoho rezali. Dúfal som, že možno budem mať šťastie na obličku od mŕtveho darcu. Na Slovensku urobia ročne okolo 150 transplantácií obličiek a 90 % z nich je od mŕtvych darcov, lebo, bohužiaľ, povedomie u nás je také, aké je. V západných krajinách pochádza od živých darcov približne 30 % transplantovaných obličiek. A tretia vec, prečo som Romana odmietal, bola hrdosť. Blbá pýcha. Že to nejako zvládnem. Obrnil som sa. Viem, že mi vtedy lekári ponúkali pomoc psychológa. Lebo keď sa vám niečo takéto stane, že ste jednou nohou v hrobe a zachránia vás, riadne to s vami zamáva. Všetko sa deje rýchlo a spracovať to nie je sranda. Roman za mnou prišiel nie raz, ale dva – trikrát a vždy som mu povedal, že nech mi dá pokoj a že je to môj problém. Až po týždni – dvoch som sa spamätal: Tomi, čo si sa zbláznil?

R: Keby som mal deti, tak uvažujem ináč. Ale ako starý mládenec, prečo nie?

T: Takže som si povedal: Tomi, nebuď blbec, Roman ti ponúka životnú šancu fungovať ďalej.

R: Dal súhlas, ale asi to bral tak, že z toho nič nebude. Mám za sebou dosť divoký život, netušili sme, či budú moje obličky zdravé. Absolvoval som veľa testov a vyšetrení vrátane očného či zubára. Trvalo to štyri mesiace. Zistili, že moje obličky fungujú v poriadku, jedna lepšie, jedna trošičku horšie. Vždy sa berie tá horšia.

Roman, opisujete to ako veľmi jednoduché rozhodnutie. Naozaj to bolo pre vás také ľahké?

R: Vtedy som to tak bral. Že idem dať niečo zo seba mi došlo až večer pred operáciou, keď sme obaja ležali v nemocnici.

T: Už sa stalo, že večer pred transplantáciou si to darca rozmyslel. Má na to právo. Nedá sa mu nič vyčítať. Tak som sa večer ešte pýtal Romana, či si je úplne istý.

Boli ste na jednej izbe?

R: Áno. Mohli sme byť zvlášť, ale prišlo nám lepšie byť spolu. Nadránom ma mali uspávať, anestéziológ ma pripravoval a vysvetľoval mi, ako sa ob-

lička odoberá. Myslel som si, že oboch nás naraz zoberú na stôl a prehodia ju z jedného tela do druhého. Ale nie. Najprv som šiel ja. Na sále som bol trochu dlhšie. Oblička bola zatukovatená, zle sa vyberala. Namiesto dvoch hodín ma operovali asi tri a pol. Ťažko sa mi potom preberalo. Plúca som mal úplne stiahnuté, ako za mňa dýchali prístroje. Keď ma doviezli na izbu, videl som, ako Tomáša pripravujú a berú. Zamávali sme si a išiel. Na druhý deň ráno sme sa prebrali, dorezaní, obviazaní. Vedeli sme, že je po tom, že to dobre dopadlo. Cítili sme sa šťastní, rozprávali sme si vtipy, príhody, chceli sme sa smiať, ale veľmi nás to bolelo.

Čo bolo najťažšie?

R: Čakať, či Tomiho organizmus moju obličku prijme, alebo neprijme. Najviac som sa bál toho, že ju neprijme. Mrzelo by ma, že by som urobil niečo také, dal kus zo seba, a bolo by to zbytočné.

T: Ale Roman mal výborný orgán.

R: Okolo Tomiho bolo plno ľudí s prístrojmi. Všetko svietilo, oblička sa chytila. V tom okamihu som bol veľmi šťastný. Povedal som si, že to stálo za to.

Fungujete s jednou obličkou tak ako predtým s dvomi?

R: Vysvetlili mi obmedzenia, nejaké existujú, no dá sa s tým žiť, keď si človek urobí trochu poriadok. Prestal som piť tvrdý alkohol, viac oddychujem. Diskotéky a pivárne som zrušil, lebo som sa potreboval ukladiť. Vďaka tomu, že som daroval obličku, som si dal do poriadku životný štýl. Mám postarané o vstupenku do neba. Teraz pracujem pre Tomiho a on mi toleruje, keď až tak veľa nerobím.

Tomí, vy žijete život ako úplne zdravý človek?

T: Nebolo to hneď zo dňa na deň. Ale moje telo obličku hneď prijalo. V špitáli som bol jedenásť dní. To je veľmi málo. Mám kamaráta, ktorý tam bol po transplantácii tri mesiace. Lebo to trvá, kým vám vyladia fungovanie organizmu s darovanou obličkou. Samozrejme, do konca života musíte brať lieky, ktoré potláčajú vašu imunitu, aby váš organizmus nechcel cudzí orgán vypudiť alebo zničiť.

Dialýza pre vás úplne skončila?

T: Od operácie som na nej nebol. Zatiaľ všetko funguje. Chvalabohu pre mňa máme na Slovensku špičkové transplan-

tačné pracoviská. Majú veľmi vysokú úspešnosť. Samozrejme, niekedy sa to nepodarí, ale do toho rizika ide aj darca, aj obdarovaný. Lebo aj obdarovanému sa môže skomplikovať ďalší život, keby to nevyšlo. Doktor mi hovoril o pacientovi, ktorý mal dostať obličku, ale odmietol ju a radšej zostal na dialýze. Nebol si istý, ako zafunguje, a uprednostnil niečo, čo poznal, pred rizikom.

Ako sa cítite teraz?

T: Romanova oblička mi úplne vrátila život. Je skvelá. Totálne mi zapasovala do organizmu. Prvý polrok bol ťažší, musel som brať kvantum liekov, pichať si injekcie do brucha, mal som prísny režim. Ale to všetko bola malina oproti tomu, ako to bolo predtým. Uvedomil som si, že celých desať rokov som nebol úplne ok. Lenže kazilo sa to pomaličky, tak som si to nevšímал.

Musíte dodržiavať nejaký špeciálny režim?

T: Jediná vec sú lieky. Tabletky každé ráno a večer o ôsmej. Každé tri mesiace chodím na kontrolu. Ale viac-menej nemám žiadne obmedzenia. Sú pacienti, ktorí sa po transplantácii dajú na invalidný dôchodok, chodia na prehádzky, vôbec nepracujú. Ale nepodstúpili sme to celé preto, aby som žil tak. Bol som na dialýze, keď som dostal ponuku hrať v českej kapele Chinaski.

R: Vzájomnú úctu a rešpekt sme mali aj predtým. Po transplantácii sme sa ešte viac zblížili. Teraz sme ako rodina.

T: Je to intenzívnejšie. Veď kus Romana je vo mne. Vďaka tomu môžem fungovať. Hrám koncerty, žijem svoj sen. Vďaka Romanovi. A vďaka lekárom.

Uvedomili ste si výraznejšie, akú hodnotu majú medziludské vzťahy a priateľstvo?

T: Vrátil by som sa k tomu, čo som už povedal. Myslím si, že v živote je väčšina vecí otázkou šťastia. Mal som šťastie, že som pred tridsiatimi rokmi spoznal Romana. Ani sme netušili, čo sa neskôr stane a čo spolu prežijeme. A že dôjdeme do bodu, v ktorom skoro zomriem.

R: Keby ma mala strata obličky v živote obmedzovať, tak by som uvažoval inak. Ale neobmedzuje ma vôbec. Fungujem tak, ako som fungoval predtým. Túto osvetu by som chcel šíriť ďalej. Aby ľudia vedeli, že po darovaní obličky sa mi kvalita života nezmenila. Nikto sa nemusí báť, že po darovaní obličky sa mu zmení život a bude z neho invalid. To vôbec nie. A veľa ľudí o tom podľa mňa netuší. Treba šíriť osvetu. Transplantácia nie je nič strašné a po darovaní obličky môžete žiť plnohodnotný život. Ja som bol doma a funkčný po piatich dňoch od operácie. A teraz si užívam svoj život.

Uvažujete teraz o transplantáciách inak ako predtým?

R: Mám podpísané, že môžem darovať všetko. Zo žartu zvyknem hovoriť, že ak náhodou zomriem skôr ako Tomi, nech mi zoberú aj druhú obličku a dajú jemu.

T: Životnosť transplantovanej obličky je v priemere sedem – osem rokov. Ale je to individuálne. Sú ľudia, ktorým vydrží aj dvadsať rokov. Takže ja myslím na nich a hovorím si, že pätnásť rokov musím dať.

Ako transplantácia zmenila vaše priateľstvo? Posunula ho na nejaký vyšší level?

T: To, čo máme medzi sebou, je viac ako priateľstvo. Lebo sme spojení. A doslova.

R: Vstúpil som do rodiny. Tomiho mama, pani Helenka, ma berie ako ďalšieho syna. A je to vzájomné.

T: Moja mama hrdo hovorí, že predtým mala dvoch synov a teraz má troch. Romanova mama to isté. A ja mám dvoch bratov.

R: Náš vzťah to však nijako nezmenilo. Nevyžadujem od Tomiho vďaku. V žiadnom prípade.

T: Síce sa nevidíme denne, ale ja si na Romana spomeniem každý deň.

Uvažujete teraz o transplantáciách inak ako predtým?

R: Mám podpísané, že môžem darovať všetko. Zo žartu zvyknem hovoriť, že ak náhodou zomriem skôr ako Tomi, nech mi zoberú aj druhú obličku a dajú jemu.

T: Životnosť transplantovanej obličky je v priemere sedem – osem rokov. Ale je to individuálne. Sú ľudia, ktorým vydrží aj dvadsať rokov. Takže ja myslím na nich a hovorím si, že pätnásť rokov musím dať.

Tomí, bojíte sa toho, čo príde, keď Romanova oblička vypovie poslušnosť?

T: Samozrejme, že ma to občas napadne. Ale také myšlienky treba vyblokovať z hlavy, lebo nerobia dobrotu. Nemôžem na to neustále myslieť. Skôr si zvyknem robiť srandu, lebo mám rád čierny humor. A viem, že nie každý v okolí má pre to pochopenie. Keď chalani v kapele povedia, že o dva roky hráme tam a tam, tak zareagujem: To ja už neprídem. Zo žartu. Ale celkom si ich reakcie užívam.

Watson, Pipi & spol.

Dagmar Gurová

Shutterstock

Kultové priateľstvá literárnych postáv zobrazujú vzťahy, po akých túžime. Ľudí, ktorých by sme chceli mať vo svojich životoch. Možno zopár takých aj máme. A možno niečo z nich dokážeme objaviť aj v sebe.

Štúdia v červenom, Pes Bas-kervillský, Údolie hrôzy – príbehy Sherlocka Holmesa, detektíva z Baker Street, a jeho priateľa, doktora Johna H. Watsona, pozná aspoň z počutia aj ten, kto ich nečítal. Prežili svojho autora, Arthura Conana Doylea. Prenikli do kníh iných spisovateľov, do filmov aj seriálov. To,

čo k nim ľudí priťahuje zas a znova, nie sú len geniálne riešenia zamo-taných záhad. Sú to aj oni dvaja – zdanlivo nesúrodá dvojica Holmes & Watson.

„Mám ísť vari s vami?“ spýtal sa doktor Watson v Štúdii v červenom, keď mu Holmes prvýkrát ponúkol spoločné dobrodružstvo. „Áno, ak

nemáte nič lepšieho,“ odpovedal mu detektív. Našťastie nemal, a tak sa to celé mohlo začať.

Potrebuje Watsona

Ktovie, či by bol Holmes taký úspešný, keby nemal po boku svojho priateľa a kolegu, na ktorého sa mohol

vždy spoľahnúť. Človeka, ktorý s ním je ochotný ísť kamkoľvek a kedykoľvek, bez ohľadu na nebezpečenstvo. Ktorý so záujmom a trpezlivo počúva jeho teórie. Má zmysel pre humor, neuráža sa na ironické poznámky a svojmu priateľovi dáva toľko priestoru, koľko potrebuje.

Holmes niekedy pôsobí tak, ako by nevidel ľudí, len prípady. Neprejavuje city, údajne nemá žiadne vášne. Prázdnotu z nedostatku duševnej práce zaplňa drogami. Doktor Watson ho prirovnáva k stroju. Práve jeho citlivosť, ľudskosť a ozajstné priateľstvo nám pomáha dostať sa u Holmesa pod povrch. Zbadať, že nie je až taký chladný, ako sa rád tvári. Nikdy napríklad neodmietne človeka v núdzi. Dokáže prejaviť pochopenie a súcit, niekedy preto obíde oficiálnu cestu spravodlivosti.

Filmového doktora Watsona v minulosti zvykli portrétovať ako komickú figúrku – naivného a trochu prihlúpleho obdivovateľa veľkého detektíva. Keby to tak Arthur Conan Doyle zamýšľal, asi by z neho nespravil doktora, schopného s porozumením čítať odborné texty, a úspešného spisovateľa, ktorého si ľudia očividne vážia.

Holmes hovorí, že jeho povolaním je vedieť to, čo iní nevedia. Popri jeho schopnostiach väčšina ľudí nevyhnutne pôsobí trochu zaostalo. Jeho rýchly úsudok dokáže prekvapiť bankárov aj významných politikov. Skutočne súperiť s ním môže azda len podobne nadaný profesor Moriarty, ktorý svoj talent obrátil v prospech zločinu.

Holmes si za priateľa vybral iba jedného človeka a dobre vedel prečo. Doktora Watsona by mal mať v živote každý.

S Pipi je možné všetko

Má deväť rokov, ryšavé vlasy zaple-tené do dvoch tuhých vrkočov, pehavú tváričku a šaty so záplatami, ktoré si sama ušila. Na nohách jej visia dlhé pančuchy a čierne topánky má dvakrát také veľké ako chodidlá. Kto by nepoznal Pipilotu Viktuáliu Roletu Zlatku Pančušískovu Eframovú z kníh Astrid Lindgrenovej?

Najmocnejšie dieťa na svete, ktoré hravo zdvihne koňa, premôže cirkusového siláka a zlých ľudí nechá lietieť vzduchom, baví celé generácie.

Dnešné deti sú z Pipi Dlhej Pančuchy nadšené rovnako ako jej susedia Tomi a Anika.

„Tomi, zobuď sa, pôjdeme k tomu veselému dievčaťu s veľkými topánkami!“ volá brata Anika ráno potom, ako sa s Pipi zoznámili. „Ešte skôr, ako som sa zobudil, vedel som, že nás dnes čaká voľačo veselé, len som si nespomenul čo,“ hovorí a o chvíľu už cupkajú za Pipi do jej Vily Vilôčky. Nesklame ich v ten deň ani žiaden ďalší. Zakaždým vymyslí nové dobrodružstvá. Svet po jej boku je čarovným miestom s limonádou, ktorá rastie v bûtľavom strome, čokoládou, znena-zdajky sa objavujúcou pod kameňmi na pustom ostrove, aj so strašidlami na povale. Byť s Pipi je oslobodzujúce. Pri nej sa ešte aj opatrná Anika dokáže odviazať. Zabúda na strach i na to, aby sa nezašpinila.

Nikdy nechcú dospieť

Pipi sa má rada taká, aká je. Ne-rieši, čo si onej myslia ostatní. Teší sa zo zážitkov, nie z vecí, aj keď sama ich s radosťou rozdáva. Najväčšou odmenou je pre ňu to, že s kamarátmi prežili ďalší skvelý deň. Má veľký zmysel pre humor a neutíchajúcu fantáziu. Je citlivá. Vždy sa zastane slabších – ľudí aj zvierat. V nebezpečných situáciách nestráca hlavu. Prichádza s riešením tam, kde sa ostatní vzdali, a neváha sa vystaviť riziku, aby niekoho zachránila.

„Pipi Dlhá Pančucha sa hádam ne-správa vždy celkom tak, ako sa patrí, ale má dobré srdce,“ hovorí pani Sertgrenová, mama Tomiho a Aniky.

Trojica kamarátov sa zhodne, že nikdy nechcú dospieť. Nestoja o život s množstvom nudnej práce, smiešnymi šatami a kurími okami. Nedo-zvime sa, ako presne zázračné pilulky za-fungovali, ale to ani nie je podstatné. Odkaz Pipi, Tomiho a Aniky je jasný: bez ohľadu na vek si možno ponechať detské nadšenie, túžbu objavovať, čas na smiech, spoločné zážitky, bláznivé nápady, fantáziu a ochotu veriť, že za istých podmienok je možné všetko.

Dobro miesto zla

Najskôr stoja proti sebe, ale čosko-ro sa z nich stanú najlepší priatelia a pokrvní bratia. Winnetou a Old Shat-terhand z kníh Karla Maya veria, že vždy je lepšie konať dobro miesto zla.

Nie je to tak dávno, čo boli aspoň takí slávni ako Harry Potter. Ich prí-hody poznali naspamäť deti aj ro-dičia, ktorí sa na nich kedysi sami hrávali. Popularita čestných a spra-vodlivých hrdinov ešte vzrástla so sériou filmov, ktoré vznikli v 60. ro-koch. Keď zo socialistických televízií zaznela známa znelka, ihriská razom ostávali prázdne.

Na Winnetou a Old Shatterhanda sa chcel podobať takmer každý. Dnes sa zdá, že sme na nich zabudli. V čase, keď sa svet stáva divokejším ako Di-voký Západ, by nám pomohlo znova sa vrátiť k ich hodnotám. Každý spor sa snažia ukončiť vyfajčením fajky mieru. Pred zbraňami uprednostňujú slová. Povzbudzujú ostatných, aby bez ohľadu na predošlé krivdy, rozdiel-nosť kultúr a spôsob života hľadali to, čo ich spája, nie rozdeľuje.

Červený gentleman

„Winnetou má rád všetkých ľudí a nespýtuje sa ich na meno ani na farbu pleti,“ hovorí náčelník Apačov v knihe Duch Llana Estacada. Na-miesto zovňajšku, pôvodu či majetku si u druhých cení čestnosť, znášanli-vosť, odvahu a ochotu zastať sa slabších. Rovnako ako Old Shatterhand, ktorý sa aj zloduchom snaží dať druhú šancu. „Vždy sa radšej prikláňam k milosrdenstvu a súcitu, než k prís-nej spravodlivosti,“ hovorí v Poklade na Striebornom jazere.

Obaja si uvedomujú, že s príchodom belochov nebude život Indiánov už nikdy taký ako predtým. Naďalej však bojujú za právo, spravodlivosť a mier medzi všetkými ľuďmi dobrej vôle.

V dobe, keď sa na nás valí kríza za krízou, by sme sa veľmi potrebovali zdokonaľiť v ich schopnosti nepod-lahnúť rozbúrenými emóciám, mys-liet racionálne a správať sa k druhým s rešpektom. „Chcem sa s tebou roz-právať zdvorilo, ale to isté čakám aj od teba. Musel som ti to povedať prv, než začneme rokovať, lebo inak by sme sa nedohodli,“ prehovárал Old Shatterhand do duše náčelníkovi Veľkému Vlkovi v Poklade na Strie-bornom jazere.

Spomeňme si na detské časy za-každým, keď budeme svedkami neprá-vosti. Odmietnime surovosť a nená-visť. Stavme na dobro a potom možno tesne, ale predsa zvíťazí.

Nezlomní

 Jana Čavojská

Vojaci, ktorí sa po zranení chcú čo najskôr vrátiť k svojej jednotke a byť užitoční, muž, ktorý musel pochovať manželku, keď ju Rusi zabili, neznámy, ktorý maľoval po múroch okupovaného Chersonu ukrajinské vlajky. Tí všetci sú ukrajinskými hrdinami.

V okupovanom Chersone žil každý v atmosfére strachu. Vyjadriť akúkoľvek náklonnosť Ukrajine sa mohlo rovnáť rozsudku smrti. Alebo aspoň uväzneniu s neistými vyhliadkami.

Novinárka Valentina Fedorčuk spolu s priateľom Vladyslavom Radkovským potajomky nakrúcali videá a posielali ich do ukrajinských a medzinárodných médií. Aby svet vedel, čo sa v Chersone

ovládanom Rusmi deje. Riskovali tým život. Valentina občas cítila beznádej. Panikárila, začínala si myslieť, že Rusi budú v jej meste navždy. „Ráno som potom vyšla von a na múroch som vi-

dela nakreslené ukrajinské vlajky, na chodníkoch nápisy Sláva Ukrajine. Objavovali sa každý deň. Morálne ma to veľmi podržalo. Kým je tu človek, ktorý sa nebojí a po nociach kreslí vlajky, ako sa môžeš opúšťať?“ Práve odhodlanie neznámeho priateľa, ktorý sa takto pokúšal pozdvihnúť morálku ťažko skúšaných Chersončanov, dodalo Valentine silu pokračovať v práci a informovať o dianí v okupovanom meste.

Hrob na dvore

Cherson oslobodili ukrajinské ozbrojené sily pred rokom, 11. novembra 2022. Po deviatich mesiacoch okupácie. Násilnosti páchané ruskými vojakmi sa netýkali iba mesta samotného, ale celého regiónu. Dodnes je kraji-

na poznačená. Domovy ľudí zničené. A keby len domovy... Prichádzame do dediny Myrne. Väčšina domov je poškodených alebo takmer zničených. V jednom takom, hneď na kraji poľa, vidíme muža. Motá sa okolo zhorených, zhrdzavených áut. „Vasiľ,“ predstaví sa, keď si podávame ruky. Má silné okuliare a fajčí jednu od druhej. „Mal som osem kráv. Niektoré zahynuli pri ostreľovaní, ostatné zjedli ľudia,“ hovorí a zo zeme dvíha kravskú lebku. „O všetko som prišiel.“

Tým nemyslí iba dobytok. „Tu stávalo auto mojej milovanej ženy,“ ukáže pred bránu. Ako sa pýtať ďalej? Vasiľ nepokračuje. Má slzy v očiach. Volá nás ďalej. Do dvora. Teda toho, čo z neho zostalo. Lebo z domu sú po ostreľovaní iba ruiny. Stojí časť stodoly. Vedľa je uni-

mobunka, dovezla mu ju nejaká organizácia, vo vnútri sa dá slušne prespať. Vasiľ nám chce zrazu porozprávať, čo sa stalo s domom. Na kraji dediny boli Rusom prví na rane. No slová sa mu derú z hrdla ťažko. Až napokon povie to najbolestnejšie.

Skrývali sa v pivnici. On, jeho Alonka a dcéra so zaťom. Ostreľovanie utíchlo. Alonka vyšla prvá. Za ňou šiel on. Dcéra ho leďva stiahla za ruku naspäť. No milovanú Alonku mu strela roztrhala pred očami... Vasiľ plače a hovorí, ako zbieral kúsky jej tela, rozmetané po dvore. Ako ju pochovali priamo tam, lebo cesta na cintorín by bola príliš riskantná. Až po oslobodení ju vykopali a pochovali do poriadneho hrobu. Chce nám ukázať Alonkinu fotku v jej mobilnom telefóne. Prosí pritom o tr-

pezlivosť, moderné technológie nie sú preňho, ale jej smartfón stále udržuje nabitý a pozerá si v ňom fotografie zo šťastnejších časov. Keď ich teraz ukazuje nám, trasú sa mu ruky a slzy, ešte zväčšené dioptrickými okuliarmi, mu stekajú po lícach.

Nemám prečo žiť

Aľonka bola jeho druhá žena. „Pier-sik,“ hovorí jej nežne. Broskyňa. A Slniečko. Dokonalá. Dobrá. Krásna. Mala rada ľudí. Prišla k nemu na farmu a nebála sa žiadnej roboty. Piekla koláče a predávala ich na trhoch. Vedela to aj s peniazmi. On bol roľník, robil síce matróza na lodi, no vždy bol jednoduchým človekom. Aľonka sa viac vyznala vo svete. Boli šťastní. Milovali sa. Po jej smrti Vasilovi nezostalo nič okrem nekonečnej čiernoty. Čo na tom, že už nemá dom? To je nepodstatné. Zobrali mu predsa jeho slniečko. Ukazuje nám aspoň pivnicu. Vykopal ju, keď sa blížila vojna. No neochránila jeho najmilovanejšiu ženu.

Nechápe prečo. „Videli, že nie sme vojaci. Že nemáme zbrane a na dvor vychádza žena. Majú ďalekohľady. Ako námorník poznám azimuty. Viem, odkiaľ tá rana priletela. Už nemám prečo žiť.“

Pokračujeme do stodoly. Zvieratá sú dávno preč. Vasiľ berie do rúk náradie, ktoré ešte pred dvomi rokmi každý deň používal. Medzi prstami presýpa zrno. Pred budovou odtrhne strapec viniča. „Je sladučké. Aľonka ho zasadila,“ podáva mi ho. Vasiľ Ivanovič Sedenko. Ďalší človek, ktorý kvôli vojne prišiel o všetko. Objímem ho a neviem, ako viac ho utešiť.

Ako v kempе

O pár kilometrov ďalej v smere na Cherson je blokpost, za ktorý sa dostane len v sprievode auta s odmon-tovanou poznávacou značkou. V dedine, ktorej meno nesmieme prezradiť, zaparkujeme pred domom vojenskej jednotky. Pomenovali sme si ju Piráti – podľa vlajky, ktorú majú zavesenú v provizórnej kuchynke pod holým nebom pri zákopoch bližšie k frontovej línii. Kto neslúži tam alebo na ďalších delostreleckých pozíciách na rôznych miestach v okolí Chersonu, zostáva v tomto dome.

Veliteľom jednotky je Igor. „Je tvo-jím otcom, mamou, najlepším kamarátom, generálom aj psychológom,“ hovorja vojaci. Každý vie, že v boji musí

mať vedľa seba ľudí, na ktorých sa dá spoľahnúť. Na nepriestrelnej veste si nesie aspoň dva turnikety. Nie pre seba. Pre spolubojovníka, ktorý bude potrebovať zastaviť krvácanie.

Igor je kamarátsky, ale nekom-promisný. Netoleruje prehrešky proti disciplíne, lenivosť, alkohol. Vraj mnohí by radi slúžili v jeho jednotke. Lebo hoci je prísny, vládne tu, v zákopoch, atmosféra takmer ako v letnom kempе. Všade je poriadok: v zákopoch s posteľami aj hore, kde sa varí na ohni a umýva pod stromami v lese.

Káva? Čaj? Boršč? Všetko tu majú. Smažené vajíčka na raňajky? Takmer ako v hoteli, funguje tu aj chladnička. Tieto zákopy vľani opustili Rusi. Nechali ich v hroznom stave. Nielenže boli všade v lese odpadky a prázdne fľaše od alkoholu. Ten istý priestor, vykopa-ný pod zemou, využívali zároveň ako spálňu aj záchod.

Saša nám ukazuje, ako zameriava mínomet. Piráti majú možno šťastie, nebojujú na frontovej línii zoči voči Rusom. Pechotu podporujú zozadu. Ostreľujú ruské pozície. Na to nevyhnutne potrebujú drony. Dronmi sa bojuje táto vojna. Zo vzduchu hľadajú nepriateľské zbrane, aby ich delostrelectvo mohlo zneškodniť, aj jednotky, aby mali Ukra-jinci informácie o nepriateľských po-zíciách. Igor tak viac nebude posielat prieskumníkov na smrť, na miesta, kde by mohli byť ruskí vojaci.

Pozošívaná tvár

Na ďalšom mieste, ktorého meno sa nevyslovuje, 72-ročný Alexander Jevge-nijevič Polyanka pedantne opatruje staré mechanické posilňovacie stroje. Majú stošesťdesiat rokov. A sú stále funkčné. „Všetko na nich je mechanické. Veľký rozdiel oproti tým moderným, ktoré sú po piatich – desiatich rokoch súce akurát tak do šrotu,“ konštatuje starý pán. „Tieto občas naolejujem a fungujú ako hodinky. Niektoré mechanické časti sa pritom nemenili sedemdesiat rokov! A stále vracajú ľuďom zdravie.“

Alexander by mal byť už na dôchodku. „Ak odídete z práce a posadíte sa doma, váš život sa skončí,“ myslí si. Preto pracuje ďalej. V tomto sanatóriu vedie rehabilitačné tréningy už 33 rokov. Odkedy začala vojna, cvičí hlavne s vojakmi, ktorí rehabilitujú po zrane-niach a amputáciách.

Staré stroje boli na prelome 19. a 20. storočia namontované priamo na ulici

a za päť kopejok si na nich mohol kto-kolvek zacvičiť. Po socialistickej revolú-cii ich demontovali. Skončili v pivnici a čakali na ďalší svoj osud. Ich majiteľ ušiel za hranice. Stroje daroval medi-cínskemu inštitútu. Takže ich napokon z pivnice vytiahli, namontovali a ďalej slúžili pacientom.

Na jednom zo strojov posilňuje ľavú ruku Loša. Črepiny zo strely mu zasiahli tvár, rozdrvili koleno, poško-dili svaly na nohách a ruke. Tvár má pozošívanú tak, že je ťažké zistiť, ako vyzeral pred vojnou. Po desiatich me-siacoch od zranenia sa aspoň hýbe. Robí obrovské pokroky. Lenže nič už nebude ako predtým.

Bili ma, lebo mohli

„Bili ma, lebo mohli,“ hovorí v modernej časti rehabilitačného zariade-nia Andrej. Má 27 rokov a za sebou štr-násť mesiacov v ruskom zajatí. Tridsať minút denne visí na popruhoch na prístroji, aby mu zničená chrbtica pre-stala tlačíť na miechu, čo by mu mohlo vrátiť citlivosť do nôh.

Keď začala vojna, prihlásil sa ako dobrovoľník. Lebo keď je vojna, treba bojovať. Zajali ho a vypočúvali. Pýtali sa na meno, hodnosť, veliteľov, stra-tégie. „Aj na to, kde som sa narodil, kam som chodil na základnú školu. Čo som im mal povedať? Som obyčajný vojak. Žiadne strategické informácie nemám. A nech som povedal čokoľvek, zbili ma. Lebo mohli.“

V ruskom zajatí schudol na 56 kíl. Jeho rodičia tri mesiace nevedeli, čo s ním je. Či je ešte vôbec nažive. Zatiaľ ho Rusi mlátili tak, až mu poškodili chrbticu. Len tak. Bez dôvodu.

Ďalší Andrej sedí na vozíku a cvičí menej postihnutú nohu. Tú druhú má ešte zafixovanú železami. Keď ho zasiahla strela, bol sám. Sám si zatiahol turnikety a hlásil, že je zranený. Šty-ridsať minút musel čakať, kým Rusi prestali strieľať a jeho druhovia ho mohli prísť vyzdvihnúť. Potom ďalšie čakanie na evakuačné vozidlo... V ne-mocnici, kde ho mohli operovať, bol až po ôsmich hodinách. No turniket možno mať nasadený len dve hodiny, ak je to dlhšie... „Viem,“ skonštatuje Andrej. „Ale krvácanie bolo príliš silné. Nemohli mi ho dať dole.“

Kým bol v nemocnici v Mykolaive, padali na ňu ruské rakety. „Personál nikam neušiel. Všetci zostali s nami.“ Čo cíti k Rusom? „K nim sa nedá nič

cítiť. Pocity môžeš mať, čo sa týka ľudí. A oni ľudia nie sú.“

Dvadsaťdeväročný Arsan vyze-rá byť pri sile. Má na sebe holter na monitorovanie krvného tlaku a tepu. Pracoval v zahraničí ako námorník, keď začala vojna. Hneď sa vrátil na Ukrajinu. „Keď sa tvoj sused vlúpi do tvojho domu, nemôžeš len tak stáť a pozerat sa,“ vysvetľuje svoju voľbu. „Som veľmi vďačný mame, že to po-chopila a neprehovárala ma, aby som zostal v cudzine. Som rád, že moji za-mestnávatelia pochopili, že kým bude na Ukrajine vojna, som vojak. Pustili ma z práce a sľúbili, že počkajú, kým sa po víťazstve Ukrajiny vrátim.“

Noha od Picassa

Dostal dve guľky do nôh. Bol v šoku a panikáril. Kričal, že je rane-ný. Kamaráti zakričali naspäť: „Ne-volaj mamu, zatiahni si turnikety!“ To ho vrátilo do reality. Opäť začal logicky uvažovať. Zatiahol si škrtidlá a zachránil si tým život. Operovali ho v zahraničí a urobili to dobre, po pár mesiacoch už znova chodí. Čoskoro bude opäť v službe. „V armáde nebo-jujete len tak, že strieľate a zabíjate nepriateľa. Sú tam rôzne pozície, na

ktorých môžem byť užitočný aj so zra-nenými nohami.“

Jurij. 34 rokov. Leží na rehabilitač-nom lôžku, práve mu skončila terapia. „Ako keby tá pomaloval Picasso,“ poviem pri pohľade na jeho nohy. Stalo sa mu to pred dvomi mesiacmi v Záporožskej oblasti. Všade má veľké červené jazvy od pozošívaných rán. Kvôli tomu zraneniu už dobre nevidí a nepočuje a chýbajú mu aj prsty na ruke. No predsa sa smeje na Picassovi. Čo on cíti k Rusom? „Pochoval som synovca, mal len 22 rokov. Ja som dopadol takto. Čo môžem cítiť? Čo je to za národ?“ pýta sa. Veliteľ zariadenia Sergej sa ho tiež snaží svojsky povzbudiť: „Ten najdôležitejší orgán ti predsa zostal.“ Keď vyjdeme von, dodá, že väčšina voja-kov, ktorých sem dovezú po amputácii na rehabilitácie, nie je schopná s nami hovoriť. Prvé mesiace nekomunikujú ani s personálom. Vôbec. Bojujú s posttrau-matickou stresovou poruchou, hrozný-mi zážitkami z frontu a myšlienkami na stratenú budúcnosť.

Alexander má nohu amputovanú v hornej časti stehna. Odrezal si ju sám. Teda to, čo mu na kýpti zostalo visieť po tom, čo stúpil na mínu. Je ženis-ta. Odmínovával ostrov na Dnepri pri Chersone. Keď mu mína vybuchla pod nohou, pozrel dole a pomyslel si: „Ko-

niec.“ Zatiahol si však turniket, vybral nôž a odrezal to, čo nedokončila mína. „Kamaráti ma potom vzali pod pazuchy a doskákali sme k brehu. Dve hodiny sme čakali na evakuačnú loďku. Lebo na nás silno pálili.“ Bolo to 6. marca.

38-ročný muž má jasný plán. „Len čo sa naučím chodiť s protézou, vrátim sa k svojim chlapcom a budem pokračovať v práci odmínovača.“ Pozriem naňho neveriaco. No on tvrdí, že aj s protézou dokáže chodiť a detektorom vyhľadávať míny. Nebude mať po tom všetkom, čo sa stalo, strach vrátiť sa na front? „Budem. Keď ťa ostreľujú a všetko okolo vybuchuje, je to strašný pocit. No keď začneš pracovať, zabud-neš na všetko. Oči sa síce boja, ale ruky pracujú a nohy idú.“

1 Zranený vojak cvičí s pomocou

ošetrovateľky v rehabilitačnom centre.

2 Andreja Rusi v zajatí tak mlátili, že mu poškodili miechu.

3 Keď Rusko napadlo Ukrajinu, Arsan sa vrátil zo zahraničia a vstúpil do armády.

4 Jurijovi zostali po šrapneloch hlboké jazvy, prišiel o niekoľko prstov, zle vidí a počuje.

5 V tábore v lese je všetko prispôsobené provizórnym podmienkam.

6 Oddych medzi rotáciami na frontovej línii.

7 Andrij má 34 rokov a bojuje od roku 2014.

NOTA BENE

11 2023

Pútnik

30

NOTA BENE

11 2023

Pútnik

31

V šťastí aj v núdzi

Dagmar Gurová

Mária Mühl

Sme spoločenské tvory. Ako osobnosti nedokážeme vyrásť izolovane. Výskum Sociologického ústavu SAV potvrdil, že priateľstvo patrí na Slovensku k najdôležitejším hodnotám.

Rodinu dostávame, priateľov si vyberáme. Vo vzťahoch s nimi môžeme nájsť a dosýtiť si to, čo nám niekedy v rodine chýba. Obe skupiny majú zásadný vplyv na to, ako sa dokážeme začleniť medzi iných a fungovať s nimi. „Sme spoločenské tvory, ako osobnosti nedokážeme

vyrásť izolovane,“ hovorí Katarína Strapcová zo Sociologického ústavu SAV. „Naša sebahodnota a sebaregulácia súvisí s tým, ako sa snažíme zrkadliť a vyniknúť v očiach ľudí, ktorých vnímame ako dôležitých. Najskôr sú to naši najbližší v rodine, potom prichádzajú priatelia.“

Priateľstvo patrí k najdôležitejším hodnotám na Slovensku. Potvrdil to aj výskum, ktorý v roku 2017 robil Sociologický ústav SAV ako súčasť Výskumu európskych hodnôt (EVS). Vyše polovica respondentov v ňom priateľov označila ako veľmi dôležitých pre svoj život.

V Atlase európskych hodnôt môžeme tieto výsledky porovnať s inými krajinami. Priateľov považovalo za veľmi dôležitých alebo skôr dôležitých 96 % ľudí na Slovensku, 91 % Čechov, ale napríklad len 80 % Rumunov.

Žiadať o pomoc

Veľkú dôležitosť priateľov na Slovensku zdôrazňovali v rovnakej miere ženy aj muži. Nadpriemerne často to boli obyvatelia bratislavského kraja a miest nad 100-tisíc obyvateľov. Tiež mladí vo veku 25 až 35 rokov a ľudia so stredoškolským a vysokoškolským vzdelaním. Naopak, pre ľudí so základným vzdelaním hrali priatelia menšiu rolu.

Za šťastných sa vo výskume najčastejšie označili ľudia, ktorí kamarátom prikladali väčšiu váhu. Nahráva to predstave, že šťastie najviac pociťujeme vtedy, keď ho prežívame s inými. Navyše s kamarátmi sa dajú lepšie zvládnuť aj problémy a náročné chvíle.

Sociológovia Roman Džambazovič a Ján Sopóci vo výskume ISSP Sociálne siete Slovensko 2017 zistili, že Slováci by najčastejšie požiadali o pomoc členov blízkej rodiny. Aj na blízkych priateľov by sa však obrátili vo významnejšej miere. Rodine by sa skôr ozvali pri núdzových situáciách v domácnosti. Blízkych priateľov by častejšie oslovili pri psychických a rodinných problémoch. Muži by žiadali o pomoc skôr blízkeho kamaráta než člena rodiny. Podporu u širšej rodiny alebo blízkych priateľov by častejšie hľadali obyvatelia bratislavského kraja a miest nad 100-tisíc obyvateľov a ľudia s vyšším vzdelaním a príjmom.

Výskum tiež ukázal, že na Slovensku uprednostňujeme pomoc rodiny a priateľov aj pri hľadaní zamestnania, bývania či vybavovaní úradných záležitostí. Ešte i vzdialenejších známych, bývalých kolegov či susedov by sme v takýchto situáciách oslovili skôr, než formálne inštitúcie. Výnimkou sú muži, ľudia s vyšším vzdelaním a z väčších miest.

Katarína Strapcová hovorí, že výber kamarátov do veľkej miery ovplyvňuje náš vek. Ako deti si hľadáme priateľov v rovesníckych skupinách, na zloženie ktorých obvykle nemáme dosah. Skôr zaváži to, že

v škôlke, v škole či na tábore spolu trávim čas, než naša podobnosť. „Mladší ľudia majú menšie predsudky, ľahšie prijímajú hodnotovú odlišnosť. Okruh ich priateľov býva pestrejší, stretávajú sa s nimi v rozmanitejších situáciách,“ vysvetľuje sociologička. „Dospelí nebývajú až takí flexibilní.“

Často majú menej príležitostí stretávať nových ľudí. Prirodzene si budujú vzťahy s tými, s ktorými riešia podobné témy, napríklad nástup do práce alebo zakladanie rodiny. Okruh ich priateľov sa s pribúdajúcim vekom môže uzatvárať až zmenšovať.

Čo nás zbližuje

S najbližšími kamarátmi nás spájajú sympatie a podobné hodnoty. Od tých vzdialenejších ich odlišujú aj naše očakávania. „Očakávame napríklad, že na najbližších kamarátov sa môžeme spoľahnúť v ťažkej chvíli, a rátame s tým, že v rovnakej situácii tam budeme my pre nich,“ hovorí Katarína Strapcová. „V našom vzťahu je väčšia zodpovednosť a vynakladáme viac úsilia na to, aby sme priateľstvo udržali.“

Hoci si priateľstvo na Slovensku vysoko ceníme, automaticky to nezvyšuje našu toleranciu k menšinám, iným kultúram, k odlišnému náboženstvu. Podiel ľudí, ktorí dôverovali iným, oproti predošlým meraniam výrazne vzrástol, no stále to bola len pätina opýtaných. Zároveň zosilnel sociálny odstup voči rôznym skupinám, ktoré opýtaní označili za „neželaných susedov“.

Nasvedčovali tomu aj trendy vo výchove detí. Len 32 % oslovených považovalo za dôležité vychovávať deti k ohľaduplnosti a znášanlivosti voči iným. Tieto vlastnosti boli pri výchove žiaduce pre viac než polovicu obyvateľov Rumunska či Bulharska a vyše 80 % ľudí v severských krajinách.

U nás sa potvrdila vysoká dôvera k tým, ktorých poznáme. Rodine dôveroval takmer každý, susedom veľká väčšina, ale pri človeku, ktorého sme stretli len raz, dôvera klesla na 33 %. Podobne na tom boli aj ďalšie európske krajiny s výnimkou Nórska, Švédska a Fínska, kde ľudia častejšie dôverovali aj tým, ktorých stretli prvýkrát.

Z porovnaní vo výskume EVS vidno, že koncom 90. rokov boli priatelia veľmi dôležití len pre 34 % opýtaných Slovákov a 82 % bolo presvedčených, že v styku s druhými opatrnosti nikdy nie je nazvyš.

Krízy dôvere nesvedčia

Optimistickejšie smerovanie zvrátila pandémia. Výskum z novembra 2020 potvrdil výrazný zásah do vzťahov – až 61 % ľudí sa stretávalo s priateľmi a známymi výrazne menej ako pred covidom. „Pandémia vyplavila niektoré hodnotové otázky, ktoré by sa možno za bežných okolností nevynorili alebo by im ľudia venovali menšiu pozornosť. Priniesla až principiálne konflikty, ktoré spôsobili, že niektorí priatelia, známi, rodiny spolu prestali komunikovať,“ opisuje sociologička.

Dôvera v iných ľudí poklesla na 12 %. Takmer 87 % ľudí vsádzalo na to, že opatrnosti nikdy nie je nazvyš. Aj tieto čísla mohla zmeniť vojna na Ukrajine a ďalšie globálne problémy, ktoré prispievajú k polarizácii spoločnosti. „Veľké krízy ako pandémia, vojna, problémy s klimatickou zmenou nepravajú otvorenosti,“ hovorí Katarína Strapcová.

Vysokú opatrnosť a nedôveru voči iným pripisuje sociologička aj tomu, že sme nemali až také skúsenosti s odlišnosťou ako krajiny, v ktorých sú ľudia tolerantnejší. Čím menšia, kompaktnejšia, uzavretejšia skupina, tým väčšia je nedôvera k pестrosti. V menších, uzatvorených komunitách len 16 % opýtaných označilo, že väčšine ľudí možno dôverovať. V mestách nad 100-tisíc obyvateľov ich bolo 31 %.

Mnohé zo spomínaných čísel možno vnímať ako smutný obraz o našej krajine. Dá sa z nich však vyčítať aj to, čo by nám mohlo pomôcť aspoň trochu tie nepriaznivé pomery vybalansovať. Začať by sme mali v našich najbližších skupinách, v rodinách, medzi priateľmi. „Veľa môže znamenať akčný kamarát, ktorý do svojej skupiny priťahuje nových ľudí,“ hovorí Katarína Strapcová. S priateľom, ktorý nám do života prináša viac pестrosti, môžeme zistiť, že sa jej netreba obávať. Ak takého v našej kamarátskej bubline nemáme, mohli by sme sa ním skúsiť stať my sami.

Lodník a dievčatko

Juraj Červenka

Matej Vráblik

On patrila k veľikánom kultúry 19. storočia, ona k významným osobnostiam 20. storočia. On vynikal cynickým humorom, ona bola slepá a hluchá. On bol otcom americkej literatúry, ona prvá držiteľka univerzitného diplomu s tak závažným zdravotným postihnutím v USA. Mark Twain a Helen Kellerová.

Všetky odlišnosti však idú bokom, keď si dvaja ľudia jednoducho „sadnú“. Keď zhodne zistia, že vzájomná prítomnosť je na oboch im obom. Tak to bolo v prípade Marka Twaina a Helen Kellerovej. Aj ich súčasníci tvrdili, že od Atlantického po Tichý oceán by ste márne hľadali zvláštnosť, no tiež silnejšie a úprimnejšie priateľstvo. Pevný vzťah hodný knižných spracovaní, rovnako ako fascinujúce životy oboch aktérov.

Dvaja Južania

Samuel Langhorne Clemens v sebe nikdy nezaprel dobrodružnú povahu. Azda to súviselo s jeho príchodom na svet po boku Halleyho kométy, narodil sa totiž dva týždne po jej perihéliu koncom novembra 1835. Nebezpečenstvo fádneho života zaháňal ako kormidelník, keď brázdil vody veľrieky Mississippi, ako príslušník milície južanskej Konfederácie na začiatku občianskej vojny aj ako baník v čase zaberania nových území na Západe. No čoskoro zistil, že práve písanie, práca spisovateľa či novinára, ho predurčuje na úspech. Aj jeho literárny pseudonym v sebe niesol vôňu dobrodružstva – Mark Twain – termín pochádzajúci zo slangu lodníkov, ktorí takto označovali bezpečnú hĺbku vody. Mnohí kritici pokladajú Dobrodružstvá Huckleberryho Finna za vôbec najlepšie americký román, navyše Twainov štýl sprostredkovania deja formou rozprávania jednej postavy bol vo svojom čase prevratný.

Twain mal nepochybne božský talent, Helen Kellerová však k tomu svojmu pridala aj obrovskú, asi nevyčerpatelnú dávku pevnej vôle. Podľa prestížneho časopisu Time patrila do stovky najvýznamnejších osobností 20. storočia. Tiež pochádzala z amerického

Juhu, narodila sa v Alabame v lete 1880 do rodiny niekdajšieho konfederačného dôstojníka, teda 45 rokov po Twainovi. Čo je však oveľa podstatnejšie, na svet prišla ako zdravé dievčatko. Žiaľ, keď ešte nemala ani dva roky, prekonala meningokokové ochorenie, no za obrovskú cenu. Prišla o zrak a zároveň aj sluch. Kellerová vyrastala síce „na mori v hustej a takmer nepriechodnej hmle“, ako to ona sama neskôr opísala, no v milujúcom prostredí. Šťastie v obrovskom nešťastí jej priniesla lektorka Anne Sullivanová, ktorá malú Helen trpezlivo učila prstovú abecedu. Najprv neúspešne. Raz však svoju žiačku priviedla k záhradnej pumpe, a kým jej na jednu dlaň liala prúd vody, druhou rukou slovo voda hláskovala. A Helen konečne pochopila! Anne Sullivanová tak našla spôsob, ako mohlo bystré a zvedavé dievča spoznávať krásy sveta, ktorý nedokázala vidieť a počuť. Okamžite sa dotklo zeme a pýtalo sa na ďalšie slovo. Časom si Helen osvojila Braillovo písmo a neskôr získala schopnosť „čítať“ priamo z pier jemnými a citlivými dotykmi končekov prstov.

Láska k magnóliám

V roku 1895 usporiadal istý newyorský žurnalista večierok na počesť štrnásťročnej Kellerovej. Pozvaný bol aj vtedy už známy a vážený Mark Twain. Mladá dáma s nepredstaviteľnou životnou silou slávneho spisovateľa od prvého okamihu fascinovala. Ako komentovala okolie a priestory domu bez toho, aby sa čokoľvek dotýkala, či ako dávala najavo svoju lásku ku kvetom, najmä magnóliám. „Pocítila som silu jeho ruky a bola som presvedčená, že je to môj priateľ,“ spomínala na prvý večer s Markom Twainom Kellerová. Podľa americkej publicistky

Hadley Mearesovej si prítomní všimli ešte jednu zásadnú skutočnosť. Spisovateľ, starnúci muž s komplikovanou, občas až neznesiteľnou povahou, bol k hendikepovanej dáme nesmierne milý. Ohromila ho vnútorná sila, nevinnosť i nepochybný talent mladučky Helen. Využil preto svoje kontakty a Helen začala študovať na známej Radcliffe College v Massachusetts, pretože „tá mladá žena mala už čoskoro získať slávu, ktorá pretrvá stáročia. 19. storočie sa zapíše dvoma veľikánmi – Napoleonom a Helen Kellerovou“. Tak to Twain cítil a vlastne sa nemýlil.

Meno Helen Kellerová naberalo na sláve a prestíži priamoúmerne s počtom jej vydaných literárnych diel. Dvojica priateľov sa naďalej pravidelne stretávala. Cynický pesimista a nevyliciteľná optimistka, obaja milujúci svojský humor i zvierať a koketujúci s ľavicovými myšlienkami. Dokonca niektorí americkí literárni historici upozorňujú, že politické názory oboch sa s pribúdajúcim vekom radikalizovali. „Tvojim sardonickým vtipom neverím ani slovo,“ hovorila často Twainovi Kellerová a smiala sa. Keďže jej priateľ vyfajčil aj dvadsať cigár denne, spoznávala ho i vďaka charakteristickému tabakovému pachu.

Krajina kúziel

V roku 1904 išiel povestný cynizmus jedného z najslávnejších Američanov bokom a ukázala sa jeho zraniteľnosť. Mark Twain utrpel veľkú ranu, keď mu zomrela manželka. Životnú silu znova nachádzal vďaka svojej vernej priateľke, jej radám i múdrosti. „Skús prejsť cez tmú a snaž sa cítiť jej dotyk. Tak ako ja vnímam úsmev na perách a lesk v očiach mojich blízkych,“ znela jedna z nich. „Mark Twain má svoj vlastný

spôsob myslenia, hovorenia a konania. Svoje cynické múdrosti vyjadruje neuveriteľne komicky, no jeho srdce je priam Iliadou ľudského súcitu. A keď mi podá ruku, doslova cítim záblesk jeho pohľadu,“ vyjadrila sa inokedy Kellerová. Keď sa spolu nemohli stretnúť, zvykli si často písať.

Naposledy spolu trávili čas v roku 1909 v Twainovom dome v Reddingu v štáte Connecticut, alebo ako vravela Kellerová, v „krajine kúziel“. Tie chvíle sa jej navždy vryli do pamäti. Aróma horiaceho dreva v krbe, chuť pomarančového čaju a toastov s jahodovým džemom, jemnosť svätožiari jeho bielych vlasov, ale aj múdrosť toho „veľkého Američana, ktorým akoby pretekala celá rieka Mississippi“. Twain čítal jednu zo svojich poviedok, oblečený v slávnostnom talári z Oxfordu, a Helen zároveň prstami „čítala“ pohyby jeho pier a mimiku tváre. Výraz mal vraj vždy smutný, aj keď hovoril veselú

príhodu. Usmievať sa však vedel dušou a hovoril tak nádherne, hlboko, zvučne, rozvážne... Takmer každé jedno slovo sa dalo na končekoch prstov zachytiť.

Odišiel s kométou

V roku 1909 Twain vyslovil ďalší zo svojich ostrých, do čierneho humoru ladených výrokov. „Prišiel som na svet s Halleyho kométou. O rok príde znova a Všemohúci nepochybne povie – teraz tu znova máme tie dve čudá. A keďže prišli spolu, musia spolu aj odísť,“ svojským spôsobom si veštil posledné dni.

Mark Twain napokon zomrel 21. apríla 1910. Deň predtým dosiahla Halleyho kométa znova svoje perihélium. „Nebola som pre neho iba akási čudáčka, ale hendikepovaná žena, ktorá sa učí prekonávať neobyčajné ťažkosti. On ma bral za plnohodnotného človeka,“ nezabudla Kellerová. Twain niekedy svojsky humorným štýlom ko-

mentoval jej hluchotu a slepotu, hovoril priamo o tom, čo iní pokladali za strážidelné či nepríjemné tabu. A Kellerová sa nikdy necítila byť urazená, skôr jej tá prirodzenosť lichotila.

Aktivít, ktorým sa Helen Kellerová počas svojho plodného života venovala, bolo neúrekom – písala knihy, učila sa cudzie jazyky, sledovala politické dianie, rečnila, pričom sa angažovala v mnohých bojoch za spravodlivosť a lepší svet. Podporovala práva žien, presadzovala lepšie podmienky pre nevidiacich a nepočujúcich.

V polovici októbra 1936 v newyorskom Queense držala za ruku svoju zomierajúcu vernú spoločníčku, vtedy už slepú Anne Sullivanovú. Neskôr veľa cestovala po svete, navštívila aj Blízky východ, kde podporovala vzdelávanie zdravotne postihnutých. Helen Kellerová, okrem iného držiteľka prestížnej Prezidentskej medaily slobody, naposledy vydýchlala v prvý júnový deň roku 1968. Jej popol bol uložený do Národnej katedrály vo Washingtone, vedľa urny Anne Sullivanovej.

Ste optimista

Príbeh jedného neuveriteľného priateľstva sa uzavrel až v roku 2010, teda presne celé storočie od smrti Marka Twaina. Na základe spisovateľovej poslednej vôle mohla až vtedy knižne vyjsť jeho ucelená autobiografia. Posledné slová v prvom zväzku veľkolepého diela sú práve myšlienkou Helen Kellerovej. „Pán Clemens, raz ste mi povedali, že ste pesimista. Ale veľkí muži sa často mýlia práve v sebe. Vy ste totiž optimista,“ zhodnotila povahu svojho ochrancu.

Aby sme však boli spravodliví ku všetkým podstatným v živote Helen Kellerovej, existoval ešte jeden muž, ktorý zásadne kreoval jej nevšedný osud – Alexander Graham Bell, známy ako vynálezca telefónu. Čo je však už menej známe, Bell zasvätil veľkú časť svojho života výchove a vzdelávaniu hluchonemých, dokonca aj jeho manželka bola nepočujúca. Malú Helen spoznal ako šesťročnú. Práve on zoznámil Kellerovcov s Anne Sullivanovou, a tak nepriamo priniesol do histórie americkej kultúry jednu z jej legend. Obaja udržiavali pevné priateľstvo až do Bellovej smrti v roku 1922. „Venované Alexandrovi Grahamovi Bellovi, ktorý naučil nepočujúcich hovoriť a šíril ľudskú reč od Atlantiku až po Skalnaté vrchy,“ začala Helen Kellerová svoju knihu Príbeh môjho života.

Daniel Pastirčák

Atrament priateľstva

Filmové plátno sa rozsvieti. Po skalnatej planine Velebitu k nám z diaľky cválajú dvaja jazdci: Winnetou a Old Shatterhand. V prvom diele svoje životy spojili prerezaným predlaktím. V treťom diele uvidíme Winnetoua, ako sa oproti Santerovej puške vrhá pred Old Shatterhanda. Budem sa chvieť v tme a hanbiť sa za svoj plač. Azda i vďaka Mayovi sa ideál priateľstva vpísal do mentálnej výbavy našej generácie. I dnes, hoci ma od tých naivných príbehov delí cynizmus neskorších rokov, je to vo mne tak: významné veci v mojom živote poväčšine súvisia s priateľstvom.

Ak svet povstal z ticha ako reč, ak je súcno sieťou informácií rozrastajúcou sa nad prázdnom a človek je slovo, ktoré sa stalo telom, tak atrament, ktorým sú v nás napísané tie najzásadnejšie obsahy, je atramentom priateľstva. Vždy ma zarážalo, že človek je v istom zmysle schopný utvárať si priateľstvo s osobami, ktoré sú po celý čas jeho života neprítomné. Niektorí z mojich neprítomných priateľov zomreli len pár rokov po tom, čo som sa narodil. Tak je vo mne napríklad prítomný T. S. Eliot. Veď priateľstvo sa utvára okolo myšlienok, ktoré nás fascinujú. Rodí sa z odhalených tajomstiev; práve cez ne, vďaka tebe, dospievam sám k sebe. Priateľa v lese svojho života stretám ako cudzinca na tajnom mieste. Domnieval som sa, že to miesto nikto nepozná, a zrazu sme tu, tvár oproti tvári, každý z inej strany tej istej studničky. Cudzinec prišiel po chodníku, o ktorom som nevedel. V rukách drží neznámu časť mapy k pokladu, ktorý som na skrytom mieste hľadal.

Zuzana Uličianska

Moje

Na Okinawe to volajú „moai“ a vraj to znamená stretávanie sa so spoločným účelom. Ide o koncept vzájomnej pomoci či podpory rozmanitého druhu v istom menšom okruhu ľudí. U nás by sa tento koncept mohol volať aj „moje“, napríklad „moje skupinky“, „moje priateľky“, „moje milé support groups“. Vraj to predlžuje život viac ako olivový olej. Prinajmenšom ho robí znesiteľnejším. To potvrdzujem z vlastnej skúsenosti.

Uvedomujem si, že mnohí sa po vstupe do manželstva uzavreli do svojej rodiny, lebo takto to považovali za správne. Alebo sa ešte predtým uzavreli do svojej samoty. Viem, že niekomu jednoducho ani nenapadne ísť s priateľom či známym na pivo. Určite je možné nájsť si šťastie aj v niečom inom, pre mňa osobne by však neexistencia priateľských kontaktov znamenala peklo a som vďačná osudu, že ho nemusím na tejto zemi prežívať.

Takže čo by si mali priaznivci tradičných hodnôt predstaviť pred nesporne nebezpečne liberálnym (rešpektujeme svoje rozdiely), priamo až kaviarenským (občas sa stretneme aj tam) konceptom „moje“?

Nie je to len o výmene receptov či priamo až koláčov, hoci samozrejme aj o nej. Ani o recyklácii fajn kúsok oblečenia, hoci aj „swap sessions“ sú medzi nami obľúbené. Ani o výmene fotiek dovolenky či detí, hoci aj tie si radi pozrieme. Ani o sharovaní zaujímavých článkov či memečiek, ani o spoločných oslavách, hoci sa na ne veľmi tešíme. Vlastne sa ani nedá dostatočne uspokojujúco vymenovať, o čom všetko to je, ak máte to šťastie, že niekde – vo vedľajšej ulici či na vedľajšom kontinente – máte tie „svoje“.

Takto sa to udialo? Alebo inak?

Zuzana Mojžišová

Eškol Nevo (1971) je izraelský bestsellerový spisovateľ, jeho romány Poslední interview, Tři patra a Čtyři domovy a stesk vyšli v češtine prednedávnom. Teraz konečne vďaka vydavateľstvu Artforum a prekladateľke Silvii Singer vychádza jedna z Nevových kníh aj v slovenčine. Konkrétne Sled udalostí, zbierka troch noviel, troch rôznych príbehov s tromi rozličnými hlavnými hrdinkami/hrdinami, ktoré však niečo navidomoči spája – v obsahovej rovine možná blízkosť zločinného správania, vo formálnej rovine rozprávania koncipované ako spoveď, spomínanie (ne)vedúce k spochybneniu viny.

Melancholickému Vikingovi Omrimu a doktorovi Karovi odporúčí všetko od začiatku do konca spísať právnik, Chali Daganovej zas vyšetrujúca policajtk. Oni to spíšu... a my môžeme čítať. Keďže však ide o osobné výpovede, navyše koncipované za dosť neštandardných okolností, nemôžeme si byť takmer nikdy istí, či sme sa dozvedeli čistú pravdu, zahmlenú pravdu, nevedomú lož či úplne zámerné klamstvo.

Omri je mladý muž, smútok z rozvodu chce zmieriť cestovaním po ďalekej Bolívii, v cudzom meste sa zoznamuje s izraelským manželským párom, ktorý, hoc na svadobnej ceste, zjavne neprežíva najšťastnejšie obdobie a má v pláne vydať sa na nebezpečný cyklistický výlet. Lekár Karo je starý muž, uznávaný odborník na sklonku kariéry, vždy pozorný k pacientom, vdovec, milovník hudby, láskavý otec, mladá praktikantka mu pripomína dcéru žijúcu na opačnej strane sveta. Chali je ženou v strednom veku, jej dni nenávratne zmení obyčajná prechádzka do blízkej prírody, keď ju muž poprosí, aby mu podržala mobil, a ide sa vyčikať. „Čakala som naňho na ceste. Minútu. A ďalšiu minútu. A ďalšiu. Lenže on nevychádzal. Zavolala som mu. Jeho telefón mi zavibroval vo vrecku. Došlo mi to. Vošla som medzi stromy, kam vošiel predtým aj on, a zavolala naňho: Ofer! Ofer! Ale neodpovedal. Srdce sa mi rozbúšilo. Odhrnovala som konáre a hľadala medzi zeleným lístím a oranžovými pomarančmi bielobu jeho trička, ale nevidela som ju. Vrátila som sa späť na cestu. Pomyslela som si, že som si možno splietla presné miesto a možno zo sadu vyšiel, kým som bola medzi stromami. Ale nebol tam.“

Eškol Nevo píše pútavo. Umne namiešal svoj žánrový mix. Sled udalostí sa skôr hltá, než číta, vtiahne vás dovnútra.

Kamošky zo škôlky

Elena Akácsová

Shutterstock

Úspešnejší, spoločenskejší, bohatší a múdrejší ľudia nás priťahujú. Chceme sa s nimi priateliť. Dávame im prednosť pred inými. A keď sa to stane, dostaneme sa do paradoxu priateľstva.

Boli sme tri kamošky zo škôlky. Katka, Ľubka a Elenka. Najčastejšie sme sa spolu hrávali, rozprávali sa, mlčali, aj sa spolu nudili. No v skutočnosti to bolo tak, že Katka bola najobľúbenejšia v celej triede a každý sa s ňou chcel kamarátiť. My dve s Ľubkou sme síce boli privilegované, ale len Katka bola tá, ktorá sa nikdy nehrala sama, vždy jej niekto dal svoju hračku, vždy mala okolo seba hlúčik detí. Žiarlili sme, bili sa o Katku a netušili, že Katka v triede vytvára paradox priateľstva, ktorý všeobecne platí pre väčšinu ľudí a znie: naši priatelia majú vždy viac priateľov ako my sami.

Paradox priateľstva objavil a v roku 1991 ho aj matematicky dokázal sociológ Scott Feld. Paradox vzniká, pretože počet priateľov, ktorí majú ľudia, je rozdeľný nerovnomerne, takže väčšina ľudí má niekoľko priateľov, zatiaľ čo malý počet ľudí má veľa priateľov. Práve táto druhá malá skupina spôsobuje paradox. Ľudia majú totiž tendenciu priateliť sa predovšetkým s tými, ktorí majú veľa priateľov. Súčasne takýchto ľudí s väčšou pravdepodobnosťou zaradia medzi viac priateľov ako sme mali my. V priemere. A akoby toho nebolo dosť, platí to aj pri vedeckých prácach! Tí, ktorí sú spoluautormi štúdií, majú zároveň viac spoluautorov pri iných vedeckých prácach.

sky obľúbenejších, než sú oni sami.

Vedci odvtedy pozorovali paradox priateľstva aj v rôznych iných situáciách. Na Facebooku majú naši priatelia viac priateľov ako my. Na Twitteri majú naši sledovatelia viac

sledovateľov ako my. V skutočnom živote majú naši sexuálni partneri viac partnerov ako sme mali my. V priemere. A akoby toho nebolo dosť, platí to aj pri vedeckých prácach! Tí, ktorí sú spoluautormi štúdií, majú zároveň viac spoluau-

A tých, ktorí majú na svojom konte veľa publikácií a veľa citácií, si iní výskumníci radšej prizývajú na spoluprácu než výskumníkov s menším počtom citácií. Vedci, ktorí toto všetko zistili, vysvetľujú, že tento paradoxný efekt je výsledkom topológie sietí – toho, ako sú navzájom prepojené. Preto podobné siete zdieľajú rovnaké paradoxné vlastnosti.

Klinec do paradoxu priateľstva zasadili v roku 2014 dvaja výskumníci z Toulouskej univerzity vo Francúzsku a Aalto University vo Fínsku, keď zistili ešte aj to, že naši priatelia sú pravdepodobne bohatší a šťastnejší ako my. Máme totiž tendenciu vyberať si za priateľov skôr tých úspešnejších, než sme my sami, a potom sa cítime zúfalo. Najvypuklejšie to vidieť na sociálnych sieťach, čo by mohol byť dôvodom, prečo sú ich aktívni používatelia stále takí nespokojní.

Takže ak ste na Facebooku alebo v inej – virtuálnej či reálnej – sieti a cítite sa nedostatočne a nešťastne, pretože sa vám zdá, že vaši priatelia sa majú lepšie ako vy,

sú obľúbenejší ako vy, nezabudnite, že takmer všetci ostatní to cítia rovnako a spôsobuje to skreslenie paradoxom. Toto keby som ja bola vedela v škôlke!

Autorka je šéfredaktorka TV OKO/TV SVET.

Má devätnásť a štrnásťtisíc dlh. „To nemá len tak niekto,“ pokúsi sa o čierny humor maturantka Marianka.

Maturantka v mínuse

Lucia Bucheňová

Alan Hyža

Má čerstvých devätnásť, tento školský rok ju čaká maturita a prijímačky na vysnívanú vysokú školu. Mladé dievča, ktoré má celý život pred sebou. V tomto veku si ho každé dievča maľuje naružovo. Marianka nie...

Hodnoty a priority má jasne dané. Na prvom mieste je maminka, následne vzdelanie. Škola ju baví, stačí krátka debata s ňou a po pár vetách je nad slnko jasné, že z Marianky bude zdravotná sestra telom aj dušou. Keď rozpráva o praxi v nemocnici, o kontakte s pacientmi, žiaria jej oči. Po maturite na strednej zdravotnej chce pokračovať na vysokej ošetrovateľskej. Riadi sa heslom, po ktorom túži každý z nás, keď sa ocitne v role pacienta na lôžku: aby sa k nám personál správal vládne a priateľsky. „Vždy, keď idem za pacientom, predstavujem si, že je to moja maminka, a tak k nemu aj pristupujem. S nehou. Veď chorobu si nikto nezaslúži.“

Na ruke má vytetovanú postavičku Nodiho. Ako malá na seriálovej rozprávke fičala, telku zapínala najmä kvôli Nodimu. „Stále mám doma aj plyšáka, zohnala mi ho ešte moja mama. To je najsilnejšia pamiatka na ňu,“ tichšie povie mladé dievča. Marianka mala štyri roky, keď jej mama zomrela. Akútna leukémia. Po troch mesiacoch boja odišla. „Mamina mala aj nízky vzrast, áno, bola liliputka,“ nežne sa pousmeje a vzápätí dodá: „Bola dobrá.“ Otca de facto nemá, on sa k nej nikdy nehlásil, vie o ňom, že žije. „Alkohol, drogy, úplná spodina. Ten človek pre mňa nič neznamená.“

Vráťme sa však k Nodimu. Nepamätá si, ako dlho po maminej smrti to bolo. Sedela v izbe a pozerala Nodiho. Vtom zakričala na babku „maminka“. „Starká dobehla a s lútosťou sa ma pýta, čo sa stalo, či sa mi mamka prisnila, či ju hľadám. A ja som jej s kludom Angličana povedala – nie, veď na teba som volala. Od tohto momentu starkú oslovujem maminka,“ so smiechom opisuje Marianka.

S babkou sú zohratou dvojkou a mladá maturantka s láskou v hlase vysvetľuje, že v ich domácnosti neexistuje deň bez vzájomného objatia. „Pri odchode alebo na dobrú noc si dáme pusku a povieme si – ľúbim ťa. Bez toho nezaspím. Ak už aj ležím v posteli, môžem byť neviem ako unavená, vstanem a idem za maminkou po našom ukončiť deň.“

Starká má 74, už niekoľko rokov je onkologickou pacientkou, našťastie je to stabilizované, pridružili sa však problémy s nohami – upchaté cievy. „Je úžasný, otvorený človek, všetko si hovoríme, zbožňujem ju. Nemala ľahký život, ale mne ho robí krásnym,“ nádherne vzdá Marianka hold svojej maminke.

Má iný život ako jej rovesníci. Žijú skromne, ale nič jej nechýba. Radostne sa pochváli vodičákom a pyšne dodá, že si kúpila auto. Pri opise, ako si na to roky z brigád šetrila, človeku naskočí husia koža. Skromnosť

z nej doslova srší. Fabiu za tisícku však naštartuje len vtedy, keď sa ide do špitála alebo na nákup do mesta. Aby mala starká pohodlie.

Okrem plyšového Nodiho ostali Marianke na krku aj mamine dlžoby. Ako dieťa tomu nevenovala pozornosť, len letmo evidovala, že starká mesačne platí „niečo za mamu“. Dnes už vie, že mama si kedysi zobrala úver na svoje podnikanie, ten poctivo splácala. Potom vzala ďalší, stotisíc korún. „Vraj kvôli môjmu otcovi, chcela mu pomôcť, aby sa naštartoval. Lenže zomrela a splácanie ostalo na babke, ktorá to nestíhala.“

Pred mesiacom sedeli poobede štebotavé maturantky v pizzerii. Marianke zazvonil telefón. A dostala sa do krutej reality. „Ostala som ako obarená, pochopila som len jedno, že môj život sa mení. A nie k lepšiemu.“ Oznamili jej, že ako na plnoletú dedičku na ňu prechádzajú aj dlžoby. Suma jej vyrazila dych. „S úrokmi sa to vyšplhalo na štrnásťtisíc eur. Nedokázala som sa ani rozplakať. Ako prvé mi došlo, že na vysokú školu môžem zabudnúť, veď musím ísť do roboty, aby som splácala dlh.“

Marianka veľmi rýchlo vhupla do dospeláckeho života. Tak veľmi túžila po vzdelaní. A zrazu bác! Ako dokáže splatiť takú horibilnú sumu? Skúša to riešiť cez bezplatnú právnu poradňu, je však nad slnko jasné, že dlh sa vynulovať nedá. Možno sa podarí trochu okresať úroky, ale je to viac len zbožné pranie...

Stužkovú absolvuje, skladali sa na ňu od prvého ročníka a šaty si za lacný peniaz kúpila v Poľsku. „Keby som vedela, čo ma čaká, ver tomu, že aj šesťdesiat eur za šaty by som dala radšej na dlh po mame.“ Má v pláne zmaturovať na samé jednotky, chce dokázať sama sebe, že na to má. „Nie som bifľoš. Fakt ma láka byť dobrou zdravotnou sestrou.“

Časopis NOTA BENE poskytuje priestor OZ Medzi nami, aby pomohlo sociálne slabším rodinám a rodinám s postihnutým členom. Ide o ľudí, ktorí sa nie vlastnou vinou ocitli v ťažkej situácii. Možno sa nájde niekto, koho príbeh Marianky osloví. Aj Váš príspevok pomôže na splácanie dlhu po nebohej mame. Aby Marianka mohla ísť študovať na vysokú školu. Ďakujeme! Číslo účtu: 4040218 205/3100 (Primabanka). IBAN: SK85 3100 0000 0040 4021 8205, SWIFT: LUBA SKBX. Pripíšte poznámku – Marianka.

Kontakt na OZ medzi nami: 0905 910 827 alebo 0905 240 389 (medzinami@zoznam.sk).

Uverejňované príbehy nie sú príbehmi predajcov NOTA BENE a prípadné otázky, prosím, adresujte OZ Medzi nami.

9			7		4	5			
	8			5				1	
3		7			1				4
4			2	7			6		
					3				8
	5			1				6	
6		3			5		2		
	9		3		8		5		
				4		6		2	

8		4		5		1			
2			5				7		
			3		4				7
	5			3	2		4		
5		8				6		1	
	7		9				6	3	
7			6		9		3		
		9		8		4			
	8				5				

autor: Pavol Surovec	tajne utekol	spolu varené množstvo	výhra dvoch čísel v loterii	MPZ Gruzínska	Advanced Photo System (skr.)	Pomôcky: AMBO, TORMA, UVAGA	slovenský básnik	jednota, zhoda	ukazovacie zámeno	plošné miery	čira tekutina	okolo (angl.)	čínske mužské meno	nech (čes.)
poľská kapela						dvihala sa zo sedu								
						prejav jazyka								
1. časť tajničky														
kozub (čes.)				dedina (rus.)					Eduard (dom.)				americký fyzik a vynálezca	predkupné právo
				doručovateľ správ					býv. slov. boxer					
úkryt vojaka					diabol					automobil				
					sločná (skr.)					aj				
pop-evok			symetrála			námorný uzol					pulz			
			orgány zraku			alebo (básn.)					štvorček (typ.)			
	chem. zn. telúru	oslička					vykonáva orbu					EČV Senec		
		predložka					zn. yard					meno Caponeho		
2. časť tajničky					3. časť tajničky									
starorímsky úradník					zbav zaťaženia (zried.)						predmestie Viedne			

Šťastie nespočíva v [...]. — Fjodor Michajlovič Dostojevskij

Vylúštenie z minulého čísla: Sloboda nespočíva v tom, že robíme, čo chceme, ale v tom, že [máme právo robiť to, čo by sme mali]. — Ján Pavol II.

Kódex predajcu

1. Predajca nosí preukaz so svojim registračným číslom a fotografiou pri predaji na viditeľnom mieste.
2. Predajca predáva časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedeným na preukaze.
3. Predajca predáva časopisy na určenom predajnom mieste uvedenom na jeho preukaze.
4. Predajca predáva časopisy za oficiálnu cenu uvedenú na titulnej strane časopisu.
5. Predajca predáva časopisy spôsobom, ktorý neobťažuje okoloidúcich (je triezvy, čistý, upravený, slušný).
6. Predajca sa zdržuje na predajnom mieste bez detí do 16 rokov.
7. Predajca aktívne pracuje na zlepšení svojej sociálnej situácie a riadi sa pokynmi sociálneho pracovníka.
8. Predajca v Bratislave je povinný nosiť aj oficiálnu vestu s logom NOTA BENE. Začiatočník vestu nemá, iba špeciálny preukaz platný v daný mesiac.

Kódex kupujúceho

zostavil predajca NOTA BENE Peter Patrónsky

1. Preverte si preukaz predajcu, na ktorom je uvedené registračné číslo, fotka.
2. Kupte časopisy označené číslom zhodným s registračným číslom uvedenom na preukaze predajcu.
3. Predajcu si starostlivo vyberte.
4. Neplaťte viac, ako je uvedené na časopise, pokiaľ sa tak sami nerozhodnete.
5. Zoberte si svoj zaplatený časopis.
6. Časopis po prečítaní darujte alebo znehodnoťte tak, aby sa nedal znova predáť.

Vyfarbite si jeseň s omalovánkami

NOTA BENE

Ako dostať vaše dieťa von počas jesene? Kúpte si omalovánkovú knihu a vyberte sa spolu na výlet.

LEN
U PREDAJCOV
NOTA BENE

- Pouličný časopis NOTA BENE začal vychádzať v septembri 2001. Vydáva ho občianske združenie Proti prúdu ako svoj hlavný projekt na pomoc ľuďom, ktorí sa ocitli bez domova alebo im hrozí strata ubytovania z finančných dôvodov. Cieľom je aktivizovať ľudí bez domova, pomôcť im získať sebaúctu, dôstojný príjem, pracovné návyky a sociálne kontakty. Ulohou NOTA BENE je tiež kampaň na pomoc ľuďom bez domova.
- Predajca časopisu musí byť registrovaný v OZ Proti prúdu alebo partnerskej organizácii mimo Bratislavu. Pri registrácii dostane 3 kusy časopisov zdarma, všetky ostatné si kupuje za 1,20 € a predáva za plnú sumu

2,40 €. Je povinný nosiť preukaz, v Bratislave aj oficiálnu vestu a dodržiavať kódex predajcu (pozri str. 42). Ak zistíte, že niektorý predajca porušuje pravidlá, prosím informujte nás alebo partnerskú organizáciu.

- OZ Proti prúdu v rámci integračného projektu NOTA BENE poskytuje predajcom ďalšie služby: základné a špecializované sociálne poradenstvo, pomoc pri uplatňovaní práv a právom chránených záujmov, podporu streetworkera na predajnom mieste, právne poradenstvo partnerskej advokátskej kancelárie, tréningy, skupinové stretnutia a workshopy, prístup do kupónového motivačného sociálneho obchodu, príspevky na

lieky, internet, PC a telefón zadarmo pre vybavovanie práce, bývania a úradných záležitostí, úschovu peňazí a úradných listín a možnosť využívať korešpondenčnú adresu o. z. na zasielanie osobnej pošty.

- OZ Proti prúdu od roku 2001 realizuje pilotné projekty v oblasti riešenia bezdomovectva, iniciuje systematické a legislatívne zmeny na národnej úrovni, vydáva knihy z pera ľudí bez domova, organizuje odborné konferencie a vydáva odborné publikácie. Je členom siete pouličných časopisov INSP, organizácie FEANTSA a Slovenskej siete proti chudobe. Viac na www.notabene.sk.

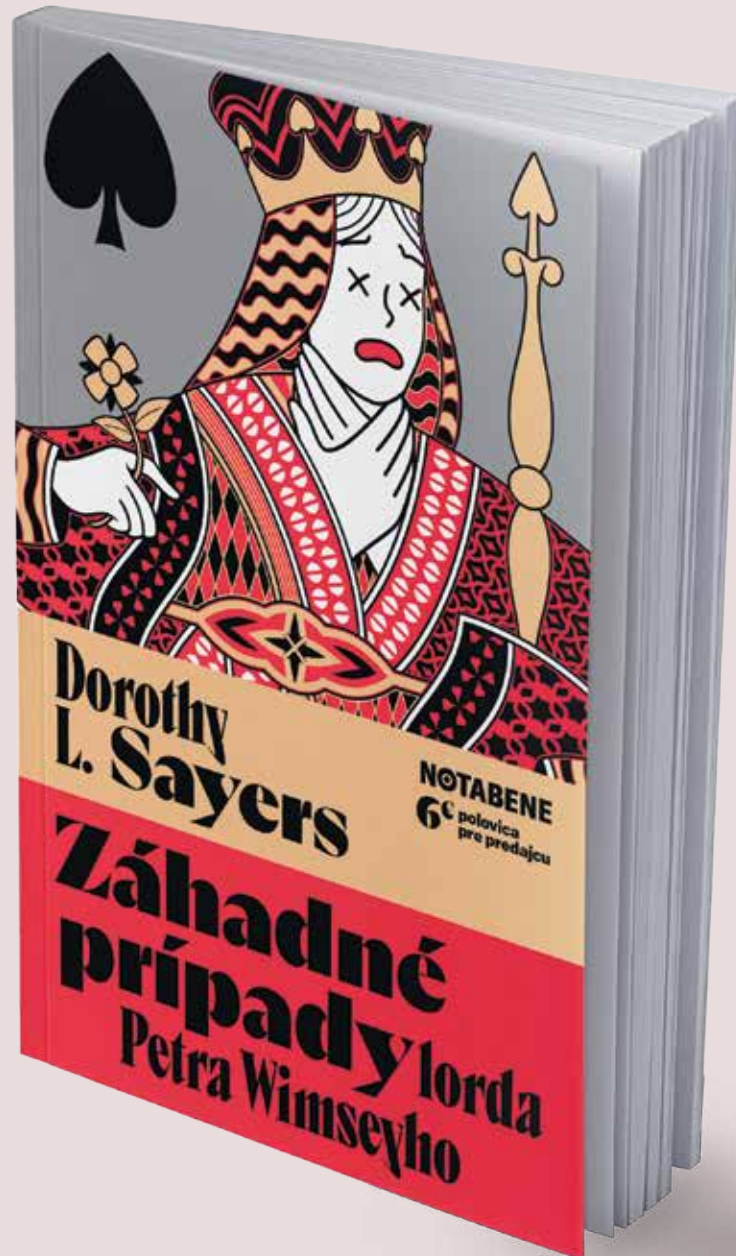
PROTI PRÚDU: Štatutárne zástupkyne: riaditeľka Nina Beňová 0908434826 a šéfredaktorka Sandra Pazman Tordová 0905143651. Finančné oddelenie: Fabiola Mokrá 0910916503, Martin Zuščin. PR, inzercia: Andrea Kocianová 0908292359. **Program NOTA BENE:** Terénny tím podpory predajcov: koordinátor Peter Kadlečík 0907733388, Peter Kováč 0908229830, Róbert Olejár 0917526158, Ivan Scholtz 0905440764, Michaela Kukučka 0908293233. Sociálni pracovníci: koordinátorka Belinda Fulierová 0911654411, Erik Kapsdorfer 0905440946, Lucia Frimmelová 0905440878, Zuzana Olšinová 0915985640. **Program BÝVANIE NOTA BENE:** koordinátor Ivan Lorenc 0908 062 194, Barbora Žiaranová 0905595520, Rebeka Káploczká 0908268034, Mária Teleky 0905440887, Hana Mária Kírchner 0905956231. Sociálna nájomná agentúra: Petra Groschová 0905812175. **Program ADVOKÁCIA:** Nina Beňová 0908434826. Emaily: meno.priezvisko@notabene.sk. **Redakcia:** Zástupkyňa šéfredaktorky, editorka: Jana Čavojská, Redaktorka: Dagmar Gurová 0917337235, Grafický dizajn: Pavol Čejka, Jazyková korektúra: Miroslava K. Valová.

Organizácie zabezpečujúce realizáciu integračného projektu NOTA BENE na Slovensku: **BRATISLAVA** (od roku 2001): O. z. Proti prúdu, vydavateľ NOTA BENE, Karpatská 10, 811 01 Bratislava, 02/5262 5962, poradcovia@notabene.sk, www.notabene.sk, **BANSKÁ BYSTRICA** (2003): Sociálno-charitatívne centrum Ivana Šedibu, prevádzkovateľ: Územný spolok SČK, Pod Urpínom 6, 974 01 Banská Bystrica, Kleniarová Hana, 0907 403 123, socialne.redcross@gmail.com, **BARDEJOV** (2017): Centrum sociálnych služieb, Toplianska 9A, 085 01 Bardejov, Mgr. Martin Jutka, 0901 713 903, jutka.martin@gmail.com **ČADCA** (2006): Dom charity sv. Gianny, prevádzkovateľ: DCH Žilina, Kukučínová 4, 022 01 Čadca, Katarína Melicháčová, 0918 874 839, 041/432 40 88, dchgianna.ca@gmail.com, **GALANTA** (2023): Centrum pomoci človeku, prevádzkovateľ ADCH Trnava, Hlavná 997/14, 924 01 Galanta, Mgr. Silvia Nagyová, 0948771683, silvia.nagyova@charitatt, **HLOHOVEC** (2009): O. z. Pokoj a dobro, Pribinova 51, 900 28 Hlohovec, Viera Vávrová viera.vavrova@dzu.sk, 033/742 3827, **HOLÍČ** (2009): Azylový dom Emauzy, J. Čabelku 3, 908 51 Holíč, Hana Šafránková, 034 668 3110, emauly.holic@gmail.com, **KOŠICE** (2003): Charitný dom sv. Alžbety, prevádzkovateľ: ADCH Košice, Bosáková ul. Košice, Martina Kochová Email: martina.kochova@charita-ke.sk, Mobil: +421 910 842 182, **LEVICE** (2005): O. z. Miesto v dome, Kpt. Nálepku 125, 934 01 Levice, Mgr. Ľubica Prištiaková, 036/622 15 86, mvd@miestovdome.sk, **LIPTOVSKÝ MIKULÁŠ** (2010): Mestský úrad Liptovský Mikuláš, Štúrova 1989/41, 031 42 Liptovský Mikuláš, Mgr. Veronika Bániková, 044 556 5324, veronika.banikova@mikulas.sk, **MALACKY** (2006): Azylové centrum Betánia, prevádzkovateľ: N. o. Križovatky, Ľudovíta Fullu 16, 901 01 Malacky, Viera Hujíková, 034 772 2457, centrumbetania@gmail.com, www.krizovatky.eu, **NITRA** (2003): Dom charity sv. Rafaela, prevádzkovateľ: DCH Nitra, Štúrova 57, 949 01 Nitra, Andrea Rončková, 0907 451 771, 037 652 30 28, rafael.charita@gmail.com, www.charitanitra.sk, **NOVÉ ZÁMKY** (2022): Mestský úrad Nové Zámky, Hlavné námestie 10, 940 02 Nové Zámky, Mgr. Karína Bodáková 0905900573, **PIEŠŤANY** (2005): ZSS Domum, Bodona 55, 921 01 Piešťany, Eva Papšová, 0915 400 577, 033/772 7687, domum@piestany.sk, **POPRAĐ** (2005): ZSS pre občanov bez prístrešia, Levočská 4051/55, 058 01 Poprad, Ing. Marcela Michalková, 0910 890 488, 052/772 4209, marcela.michalkova@msupoprad.sk, **PREŠOV** (2023): Podaj ďalej, o. z., Hlavná 73, 080 01 Prešov, Tatiana Vaškova, 0947 975 909, podajdalejpresov@gmail.com, **SVIDNÍK** (2016): Spoločnosť priateľov detí, mládeže a rodín Svidník, Dlhá 505/9, 089 01 Svidník, Mgr. Marek Fek, 0917 673 107, 0907 405 632, fekmarek@azet.sk, **TRENCÍN** (2016): ISKRA Trenčín, Dolný Šianec 1, 911 01 Trenčín, Pavol Juríček, 0948 343 163, pavol.juricek123@gmail.com, **TRNÁVA** (2006): ADCH Trnava, Hlavná 43, 917 01 Trnava, PhDr. Jana Prochášková, 0948594739, jana.prochaskova@charitatt.sk, **VRANOV NAD TOPLOU** (2009): Charitný dom pre mládež, prevádzkovateľ ADCH Košice, Lúčna 812, 093 01 Vranov nad Topľou, 0903 982 906, 057/443 1578, chd.vranov@charita-ke.sk, **ŽILINA** (2003): Dom charity sv. Vincenta, Bratislavská 423/27, 010 01 Žilina, Mgr. Jana Kadašiová, 0918 314 197, 041/724 4795, dchvincent.za@gmail.com.

Vydanie časopisu bolo realizované s finančnou podporou Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky

DETEKTÍVKA Z NOTABENE

Kniha od **Dorothy L. Sayers**, svetovej legendy detektívnych príbehov

**Kupujte od
svojho predajcu**